

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÜZMŰVELŐDÉSI SZÜVETSEG
IRODALMI ÉS KULTÚRÁLIS SZEMLÉJE

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

1942. május

XI. évf. 5. szám

SZENTELEKY KORNÉL: Fejem lehull az asztalra	191
CSUKA ZOLTÁN: Viharban (vers)	193
LÉVAY ENDRE: A németiség helyzete a Délvidéken	194
KOLOZSY TIBOR: Húsvét Albániában	202
BODROGHY SZABOLCS: A magyar hangzók színei	206
TOLNAY JÁNOS: A népművelés nemzetnevelés	209
CSUKA ZOLTÁN: Fiatal délvidéki képzőművészek Buda- pesten	217
BERÉNYI JÁNOS: Forgósél (vers)	219
MUHI JÁNOS: Jegyzetek a faluról	220
HÓDSÁGHY BÉLA: De Isten hallgat, És tudja már (ver- sek)	224, 232
KISBÉRY JÁNOS: Kosztolányiné védelmében	223
CSUKA JÁNOS: Két nemzedék	228

IRODALMI SZEMLÉ:

CSUKA ZOLTÁN: Erdélyi Tibor: Reménytüzek; BANÓ ISTVÁN: Lajos Árpád: A magyar népjátékai; Pandur Péter: Hét Bagi meséje; HERCEG JÁNOS: Erdély magyar egyeteme; CSUKA JÁNOS: Mikó Imre: Huszonkét év (1918—1940); ILLÉS SÁNDOR: Mátyás Ferenc: A falu küldöttje; MUHI JÁNOS: Somogyi Imre: Kertmagyarország felé.

Megjelenik havonta

Egyes szám ára 2.— P.

Előfizetés egész évre 24.— P.
félévre 12.— P.

Szerkesztőség: ZOMBOR

Budapesti szerkesztőség:

Csuka Zoltán,

Budapest, VII. Baross-tér 15

Fejem lehull az asztalra

Ó, hogyan és hova lehetne menekülni? Fejem leesik az asztalra, erősen lehunyom a szemem és megkísérlem elgondolni a menekülés lehetőségeit, mint életfogytiglan elítélt rablóiilkos. Végtelen erdőben megyek Önnel, asszonyom, szeptember van, lány, lankadtlelkű szeptember, ájultan szédülnek le a falevelek, a banánzöldek, a narancssárgák, az aranyhátúak, az ezüstszívűek, a bronzkórosak. Körülöttünk a csend zúg, az időtlen és végtelen csend, mely fogócskát játszik a borzalommal a zöldbársonyos fák között. Eltévedtünk a csendben, a végtelenségben, nincs többé holnap és mindennap, nincs fizetési határnap, váltó, elseje, részlet, foglalás, végrehajtás, gazdasági válság, családirtás a külvárosban. Kiegyenesedünk és mélyebben lélegzünk: milyen tiszta itt a levegő! Milyen tiszta, milyen szabad itt az életünk! Vagy talán valahol az Óceán partján heverészünk, a nap kreolra perzseli meztelen testünket és körülöttünk végtelen a víz, végtelen az ég, végtelen a sziklák szirtje. Nem kérdezzük hol vagyunk, elhagyott polinéziai szigeten, vagy ember nem lakta afrikai parton? Háború előtt vagy után, az óceán-repülés korszakában, vagy ezer esztendővel ezelőtt? Csak a hullámok lágy csobogását halljuk, ezt az örök, tiszta muzsikát, mely teljesen betölti lelkünket, mint poharunkat a gyöngyöző, bugyogó forrás vize. Nem halljuk a sok panaszt és átkot, a sírást, a sortüzet, a hiú vigaszokat és hihetetlen reményeket: az Óceán csak egy nyelven beszél és folyton csak azt mondja: élet! élet!

Jó lenne most Firenzében élni San Marco kolostorában és nagy munkát írni Fra Angelico da Fiesoléről, meg jámbor, áhítatos freskóiról, arról a szép, szűzies, angyalos menyországról, mely ott ragyog, virágzik és énekel a derűs bolthajtások alatt. Vagy régi pátenseket és pecsétes leveleket böngészni és rakosgatni egy öreg, görnyedt skót levéltárban. Vastag köd takarja el a jelent, az ablakon csak a kert néhány közeli fenyője kandikál be, Anna királynő ábrándosan írja nevét a skót—angol unió okmánya alá. Lady Sarah Marlborough panaszos levelet ír férjének Franciaországba, hogy a királynő szekaturája már elviselhetetlen. A herceg ígéretet küld és türelmet ajánl. A tory párt bizakodik, hogy győzni fog. Indiából két láda gyöngyöt hoztak a királynőnek. Kint sűrűbb lesz a köd, elsüpped a jelen, a világ bezárul a foliánsok körül. Nem hagyom el a levéltárt, nem olvasok ujságot, harcias beszéde-

ket, gazdasági beszámolókat, véres riportokat, bezárom magam a multba, mint valami selyemgubóba.

De így se lesz jó. Máshova kellene menekülni. Messzebbre, mert a ma mégis csak utolér. Vagy talán a mát kellene átformálni, hogy száműzzem a menekülés örök gondolatát? Falakat bontani, hidakat építeni, dreadnaughtokat elsüllyeszteni, gázbombákat eltüntetni, ágyúkból fároszt önteni és lankadatlanul gyomlálni a gyűlölet gyarló gyomát. De lesz-e társam a munkában és a hitben? És lesz-e herakleszi erőm a százfejű hidrát, a sztimpalidák rabló hadát kiirtani? Hiszen minden levágott fej helyébe kettő nő, a rettenetes embergyilkoló madarakat pedig emberi hang nem hessegetheti el erdeink sűrűjéből. És élnek-e még hatalmas Zeusok és fényes Athének, akik erőt, szellemet, világító lángot öntenek a csüggedő lelkünkbe? Mennyit kellene rombolni és mennyit építeni! A drót-sövények még az emberek közt állnak és nincsenek hidak, melyeken átjuthatnánk a másik partra, az idegennek, ellenségnek hitt lelkekhez. Mennyi munka, ó mennyi munka! És sokáig borzongva, lehervadt kezekkel állok a rengeteg tennivaló előtt.

Végül mégis felállok és kimegyek a világba, a recsegő romok, a szúrós sövények és sanda gonoszságok közé. Bátran, keményen lépkedek, mint aki tudja útját és célját. Az igaz ember felé megyek, aki felépíti a jobb, a tökéletesebb világot. Igen, a tökéletesebb világot!

Szenteleky Kornél

*

Szenteleky Kornélnak az előbbi remekbeszabott kis prózai írását az egyik délvidéki napilap adta közre 1930 szeptember 14-i vasárnapi számában. S hogy mégsem került soha nyilvánosság elé az igen jól jellemzi a volt jugoszláv cenzurát.

Az irodalmi mellékletet napilapnál nem volt szokás levonatban bemutatni az ügyészeknek, „hiszen az irodalomban úgy sincs cenzurázni való”. Jugoszláviában azonban abban az időben tombolt a Zsivkovics-diktatúra, amely nem engedte meg a szépleleknek sem az elvágyódást, sem az elmélkedést a békéről. A cenzor az egész lapot elkoboztatta és azt üzent Szentelekynek, hogyha éppen annyira kívánczik Olaszországba, akkor vándoroljon ki, mert „olaszimádót a szabad Jugoszlávia nem tűr meg földjén.”

Ez a kis írás egyébként jellegzetesen Szenteleky-írás. Más nem írhatta volna! Abból az időből való, amikor Szenteleky még nem gondolt a délvidéki magyar irodalom megszervezésére, amikor még gyökértelenül s teljesen egyedül élt európai szemléletével a sáros bácskai faluban, Szivácon. Ez a finom, halk líra, amely sohasem ért az élet közelébe, ez a biedermeires romantika.

amely ugyancsak irodalmi nevelés eredménye volt és a minden írásán egyformán végighúzódo humanitás Szenteleky Kornél művészetének és emberi magatartásának legjellemzőbb vonásai.

Hogy Szenteleky menekülési vágya abban az időben nemcsak hangulatokban nyilvánult meg, azt jól tudjuk. Ez az írása sem hangulat csupán. Ő akkor még a valóságtól akart elmenekülni, noha abban az időben még béke volt, legalább hivatalosan, de magyar írónak idegen hazában meg nem értve, az irodalmi érvényesüléstől elütve, ez az állapot semmi esetre sem volt béke. Ennek a belső elégedetlenségnek átváltása általános emberi elégedetlenségre, adja meg a fenti kis írás ismét csak Szenteleky-nél fellelhető sajátos érdekességet.

S még valami: ez az írás ma talán időszerűbb, mint amikor íródott. A jobb, a tökéletesebb világ felépítése tulajdonképpen most kezdődött s ha vérben és csatákban állanak is nemzetek, az a tökéletesebb világ, amelyet Szenteleky Kornél sürgetett, a természet és a történelem törvényei szerint mindenképpen megvalósul.

H. J.

Viharban

Most lobogj fennen én lelkem,
feszülj és csattogj, mint a zászló.
Dördülj meg mélyen, mint az ég;
Isten szavát messze kiáltó.

Mindenki gyűlöl? — Ne gyűlölj,
szeresd a jót, szeresd halálig.
Mindenki átkoz? — Ne átkozz,
amíg a kő szívvé nem válik.

Véres a föld? — Be ne vérezz
egyetlen szóval, tettel senkit,
Minden hazug? — Te ne hazudj.
igaz legyél utolsó percig.

Most lobogj fennen én lelkem,
s ragadd magaddal gyarló testem,
az örök jóért mindörökké
harcoljunk híven mind a ketten.

CSUKA ZOLTÁN

A németiség helyzete a Délvidéken

II.

A bácskai németiség helyzete és szerepe mindaddig nem nyújthat tökéletes képet a nemzetiségek életét figyelemmel kísérő olvasónak, amíg csak a felszínes zsurnalisztikai tudósítások foglalkoznak vele nagy általánosságban, s nem a történelmi valóságot föltáró értekezések nyúlnak le a német kérdés mélyére. Mert nem a város és a nagyközönség szabadszemmel látható zajlása adja a választ e kérdésre: hanem inkább a zárt falusi élet, ahol a régi életkeretben rejteznek az igazi erők, amelyek kétségtelenül az egész déli mezőgazdasági vidék kifejlődésére nagy hatással voltak.

A lényeg egy mondatban összesűrűsödik: a németek tanultak és tanítottak, — a magyarok, csak tanultak. A történelem szabta így ki a szerepet a déli végeken; mert a magyarságnak csak az egyik kezében volt az ekeszarva: a másikban mindig a kard. S félkézzel is csak irtóztatós erőfeszítések árán tudta megőrizni szellemében a kultúrórökséget, míg a föld kicsiny darabjában már sokszor az ösztönös paraszti földéhség ébrentartására is alig maradt erő. A történelmi idők ilyen nagy apadásában nemcsak az iparosodás, hanem a bácskai mezőgazdasági élet terén is a német nagyvonalúság hozta helyre mindazt, amit a magyarság az örökös háborúk nagy vérvesztésében mulasztott ennek a vidéknek a fejlesztésében. A tisztán mezőgazdasági vidékeken, ahol az iparosság éppen csak a zárt falu belső szükségletét látta el, a német népi erők minden összefogása a föld, a talaj, a termelés és a többi termelés irányában eredményezett. A kezdeményező erő, az úttörő munka, a szorgalom és a lendület fedte föl a sokszor száraz, rideg falusi lélekben rejlő haladási hajlamot.

A németiség szerepe a haladás terén volt a legeredményesebb: főleg gazdasági tartalomban. És hogy miért tudott olyan racionálisan gazdálkodni, annak a faji adottságon túl az volt a lényegesebb indítéka, hogy a saját gazdaságában dolgozott és ősi, népi kulturája fölött nem terpészkedett egy neobarokk világ, mely a legjobb esetben a kisebbrendűség csiráit érlelte volna meg bennük. A fejlődésben ezért megtalálhatni náluk a folytonosságot a XIX. század borús évtizedeiben is. A századforduló előtti idők ugyanezt a képet vetítik: amíg a magyarság életvonalán egy „első hasadás” állott be, addig a német népi fejlődés legnagyobb igényeit bontotta az alföldi földek terebélyesedő falvaiban.

A természetes és állandó fejlődés, valamint az életszínvonal emelkedésének folytonossága termelt és alkotott olyan zárt falusi virágzást, mint amilyen a középbácskai német ikerfalvak világa.

A Telecskai dombok bácskai hajlásain két német ikerfalut jelez a térkép foltja. Mindkettő az alföldi „hegyen” ül: Szeghegy és Bácsfeketehegy. A XIV. században a bácskai magyarlakta területek között Feketeegyház és Szegegyház néven szerepelnek; a törökvész pusztítása után szláv elemekkel rakódtak meg a földek, később a kuruc szabadságharc a szerbeket is elsöpörte és az újból megüresedett termékeny földekre 1768-ban Kunegyházáról magyarok, Németországból pedig német családok települtek. Az éhség hozta őket az elnéptelenedett talajra: a németek a szeghegyi földeken, a magyarok a bácsfeketehegyi dombokon kezdték a gazdálkodást, s rövid idő alatt mindkét község fölvirágozott. A negyvennyolcas szabadságharc fölmozdította a magyar parasztságot, Kossuth üzenetére odahagyták otthonaikat, s a fejlődésnek indult magyar község a szenttamási szerbek beözönlésével a pusztulás színhelye lett. A magyar lakosságot elűzték földiéről: a házak gazdátlanul maradtak, kertek, földek bevetetlenül heverték, sokhelyütt a családi tűzhely teljesen kialudt. Ebből a gyászos időből a bácsfeketehegyi magyar református anyakönyvben a következő följegyzést találtam:

„É. Losonczi János „Mihály” nevű fia volt a legutolsó azok között, kiket a szerb golyó által 1849 januárius 23-ikán elesett N. T. Barhidai Keresztes József úr keresztelt, és beírta; s itt következik azon szerencsétlen időszak, melyben a szerb vadság gyilkoló dühétől üldöztetett, s földönfutóvá tett atyák és anyák ott keresztelték született tsetsemőiket, hol a sors átka nekik néhány pertznyi pihenést engedett. — Éppen ezért már az anyakönyv innentől fogva az 1849-ik évi október hó 5-ikéig nints tökéletesen rendben, hanem csak úgy, amint a vész és bujdoklás után hazavergődött szülők, a neveiket, az akkori papi helyettesnek bejelentették.”
Aláírás: Kozma Lajos papi helyettes...

A bácsfeketehegyi németiség betelepüléséről a vármegyei monografiák semmiféle adatot nem tartalmaznak, mert e helyen a németiség nem telepítés, hanem beszivárgás útján, a negyvennyolc utáni időkben a szomszédos községekből költözött át. A szájhagyomány így őrzi a kicsiny magyar világ nagy történelmét:

A földjeiről elűzött magyarság a harcok idején Kiskunhalas határában talált menedékhelyet, majd a szerbek leveretése után súlyosan megfogyatkozva tért vissza Bácskába. Otthonát teljesen

kifosztották s a szerb csapatok nemcsak a házak előtt lapuló gabonavermekből vitték el a búzát, kukoricát, hanem az ottfeledett ágyanemű és fehérnemű is idegen kezek prédájává lett.

A kiéhezett és lerongyolódott nép egyetlen értéke a föld, az elmozdíthatatlan ingatlan maradt, s drága földért kellett megvennie a mindennapi kenyeret. Kerestek valakit, aki földért kenyeret adott, mert a tél a legnehezebb időben érte utól őket. A szomszédos német községekből így kaptak egyévi termést és vetőmagot is 1—2 hold földért. És akinek nagyobb gazdasága volt, 3—4 hold földet is föl kellett áldoznia, hogy életét ujrakezdhesse...

Bácsfeketehegy újjászületését a német családok honfoglalása indította meg. A színtiszta református magyar községbe ugyancsak református németek telepedtek: szegénysorsúak, törpebirtokok; akár a magyarok. A két nép egymáshozsimulásában és áldozatos munkájában ébredt ismét termővé a viharvert magyar föld. A magyarok szétszórták a vetést, a németek sorjában vetettek, s a termés eredménye az volt, hogy az elkövetkezendő esztendőben már a magyarok is sorjában vetettek. A fejlődés vonala fokozatosan tovább emelkedett: a magyarok a trágyából tözeget csináltak, tüzeltek vele, — a németek a földekre hordták és termékenyítették a talajt. Így volt a cséplésnél is: a szalmát nem tapasztatták pozdorjává, mert a pihentebb nép észszerűségével mindig elől jártak a munkában.

Az évtizedek múlása a gyarapodás és a terebélyesedés örvendetes számoszlopokat növeltek. 1900-ban a felemás község lakosainak száma 553 lélek volt, a megoszlás: 3621 magyar és 1891 német. A község határa 10.545 katasztrális hold, ebből szántóföld 9556 hold, a többi kert, szőlő, legelő, rét és az utak. A lakosság csaknem 100 százaléka gazdaságon belül élt, zsellércsaládok csak a magyarok között akadtak, de ezek is inkább a szomszédos, kis-hegyesi és topolyai határból szegődtek el a német földekre. Az elmúlt évszázad alatt egyetlen nagyobb változás a földbirtok-megoszlás terén ment végbe. Amíg a XIX. század első évtizedeiben a föld csaknem 100 százaléka a magyar parasztság kezében volt, a századfordulón már 50—50 százalék volt a megoszlás, majd a világháborút követő szerb megszállás gyarmátvilága 35—40 százalékra apasztotta a magyar kézen lévő földeket. S főleg a polgárosodás felé haladó, vagy már polgárosodott magyar családok lábai alól csúszott ki a föld.

A népmozgalmi vonalon az emelkedés és az utódállambeli visszahullás csaknem párhuzamosan halad a két nép között. De ha egymás mellé állítjuk a számoszlopokat, s a népi termékenység erőit kutatjuk bennök, a mérleg a magyarság javára billen:

Németek:

Évszám	Született	Meghalt	Házasságot kötött
1860-ban	69	43	6
1870 „	81	35	14
1880 „	103	85	24
1890 „	92	72	21
1900 „	75	40	18
1910 „	65	54	27
1920 „	82	40	37
1930 „	31	23	16
1934 „	33	29	14

Magyarok:

1860-ban	168	119	37
1870 „	161	89	28
1880 „	167	130	48
1890 „	167	132	25
1900 „	129	68	26
1910 „	136	81	40
1920 „	142	85	54
1930 „	62	50	31
1934 „	71	50	37

A természetes szaporulat a lakosság lélekszámának megfelelően $\frac{1}{3}$ — $\frac{2}{3}$ arányban mutatkozik. 1860-ban a németiség születési többlete 26 lélek, a magyarságé 49: eszerint a Bach-korszakban a németiség szaporodása volt az emelkedő. A századfordulón és az utána következő évtizedekben a magyarság szaporulatának a száma már meghaladja a németiség születési többleténég a kétszeresét; szóval az emelkedés a magyarság oldalán van. A jugoszláv uralom alatt az 1934-es számsorban találjuk meg ezt az emelkedést: a németek születési többlete 4, a magyaroké 21.

A csecsemő- és gyermekhalandóság s az egyke föltűnése ugyancsak a fenti hullámozást igazolják a két nyelvű község életében. A lakosság lélekszáma az 1900-as népszámlálás adataihoz viszonyítva bár csökkent 369 lélekkel, ám a számok mégis a telepés lakosság csodálatos szívósságát igazolják, mert az elmúlt négy-évtized alatt egy véres világháború nagy vérvesztéseit és a meg-szállás gazdasági kizsákmányolásának következményeit belső szakadás, vagy tragikus visszahullás nélkül kiheverték...

2.

A gazdasági élet fejlődésében a betelepülő német iparosság munkája adta meg a tartalmat. A magyarság színejavát a szabadságharcban elveszítette, s a falunak nem volt kőművese, molnár-

ja, kovácsa, asztalos. A német iparosok pótolták ezt a hiányt, s rövid idő alatt olyan erős ipari és kereskedelmi réteget alkottak Bácsfeketehegyen, hogy a szomszédos dúsgazdag Szeghegy lakossága is a feketehegyi piacokon fedezte szükségleteit. A törpebirtokosság kettőzött szorgalma emelkedett itt felül a zsírosparasztság kényelmes életformája fölé és színvonalában is hamarosan elérte az alföldi kisipar legmagasabb fejlődését. A német iparosok száma 1906-ban 70 volt, 1918-ig már 100-ra emelkedett, de 1920-ban erőteljesebbé vált a magyar iparosodási folyamat is, s ennek következtében a németiségnél némi visszaesés tapasztalható. Amíg 1920-ban 98 iparos dolgozott, 1936-ban már csak 80 német iparengedélyről számol be az ipartestületi kimutatás. A magyarság vonzódása az iparágak felé mind erőteljesebben jelentkezett, úgyhogy a harmincas évek végén megfordult az arányszám: az iparengedélyek körülbelül 50—50 százalékban oszlanak meg, az utánpótlás terén azonban a magyar tanoncok százaléka nagyobb.

A polgárosodás lassú, észrevétlen folyamatában ha nem is történt teljes szerepcsere, de a magyarság is fölszakította már a mély földműveskultúra merev takaróit és kezdeményezésben is bátrabban nyúl munkához.

Szerves közösségi munkát azonban csak a németeknél találhatunk.

A tökéletesen szervezett gazdasági munka legcsodálatosabb példáját mutatja a feketehegyi és a szeghegyi „Bauernhilfe” munkája. A német gazdasági hitelszövetkezet az ujvidéki német központ kezdeményezésére 1928-ban alakult meg Bácsfeketehegyen 79 tag 127 részvényével. A legkisebb részvény 10 pengő — 100 dinár — volt. A szövetkezetet a birtokos gazdák alapították, az első esztendőikben csak ők voltak a tagjai, s ezért a mezőgazdasági termények szövetkezeti értékesítésében, valamint az agrárszükségletek olcsó beszerzésében a kisemberek, törpebirtokosok nem élvezhették még a német összefogás nagyszerű előnyeit. A „Bauernhilfe” azonban így is, ilyen kisszámú taggal s egyre emelkedő részvényjegyzéssel szinte hihetetlenül nagy eredményt tudott elérni. A tökéletes szervezet eredményes munkásságára vet fényt az a kimutatás, amely a szövetkezet fennállásának hetedik évében, 1935-ben készült.

Évszám	A betétek összege	Forgalom
1928-ban	136.000 dinár	865.000 dinár
1930 „	265.000 „	3,112.000 „
1931 „	268.000 „	11,379.000 „
1935 „	286.000 „	3,174.000 „

A harmincas évek forgalomhullámszását az a terméskülönbözet idézte elő, amely a bő- illetve szűktermésű esztendők között

mutatkozott. Mert a hitelszövetkezet évről-évre mindjobban kiszélesedett, megalapítva az egyes termelési ágak alosztályait, fokozatosan utat nyitott a kisemberek beszerzéséhez is. Munkájuk 1939-ben odáig fejlődött, hogy a betétek emelkedésével megszületett a szövetkezeti otthon fölépítésének gondolata is. Hitelszövetkezeti kölcsönből fölépítették a szövetkezeti otthont és a bácsfeketehegyi németiség kultúrházát, amely ma a községben a legmodernebb és legtökéletesebben berendezett épület.

A szövetkezetet közösségi akció hozta létre, s a fegyelmezett, szervezett munkára alkalmas német népi erő fejlesztette ki a község legerőteljesebb gazdasági gépezetévé. Nem jótékonykodás, hanem rideg, számító munka teremtette meg azokat az anyagi eszközöket, amelyekkel ma már a szervezett sertéshizlaló is működik és azt a keretet, amelyben nagyszerűen elfér a kendergyári hitelszövetkezet, a tejfeldolgozó, a szőlő és gyümölcserőtermesztő osztály.

A ma már virágzóan fejlett gazdasági szerv kiinduló pontja a német iparosok és kereskedők múlt századbeli erőfeszítése által kiépített bácsfeketehegyi piac volt. Szegény, kispénzű emberek szorgalmas munkájából nőtt nagyvonalú mozgalommá. Mert nemcsak a merev földművelőkultúrában megállapodott szenttamási szállások termelőit szívta föl a feketehegyi piac, hanem az ikerfalu gazdasági vérkeringését is a maga erein ereszttette át s ezzel szerepének súlyát folytonosan növelte, egészen a szövetkezeti tömörülésig.

A német népi öntudatosodás szele a rideg, üzleti számításon túl eszmei tartalmat is vegyített ebbe a munkába és a lassan kifejezésre jutó szociális gondosság a termelés javainak emberibb elosztásával a társadalmi fölemelkedést is szolgálja.

A „Bauernhilfe“ ezért a népi gondolat megvalósulásának legbiztosabb jele náluk.

3.

Bácsfeketehegy két ikerfalu kereskedelmét összesíti főutcáján, de könyvkereskedése nincsen; a könyvet, az újságot és a folyóiratot mégis megtalálja az ember. Mert ahol olyan fejlett a gazdasági élet, mint Bácsfeketehegyen, ott a betű sincsen idegen földön.

A szellemi élet színvonala nincs azon a magaslaton, mint Apatiné, mégis él és termékenyen kihát Apatin, Verbász és Ujvidék német kulturájára is. Mert a bácskai németiség városi szellemisége itt, a déli végeken, nem elhatárolt városi kultúra, hanem a falusi eredőkből tevődik össze. Az apatini, verbászi és ujvidéki német magánközépiskolák nem az apatini, verbászi és uj-

vidéki németek intézetei, hanem a bácskai németiségé. A magániskolák fenntartásához a bácsfeketehegyi, szeghegyi, sóvéi, sziváci, cservenkai és torzsai németek éppen úgy hozzájárulnak, mint az a nagyközség vagy város, amelyben az intézet működik. Ezért Bácsfeketehegy német kultúráját nem lehet lemérni egynehány elemiiskoláján és tanítóján keresztül. De ha az iskolai számokat nézzük, akkor más fogalmat alkothatunk művelődéséről, mert a feketehegyi elemiiskolák növendékeinek 12 százaléka megy középiskolába és főiskolába, értelmiségi pályákra készülve, míg a többi megmarad a föld mellett, s gazdasági szaktanfolyamokat végez Verbászon vagy Palánkán.

Ha összehasonlításként a kulturális életszínvonal párhuzamát akarjuk meghúzni Bácsfeketehegy két népe között, akkor is az előbb már említett megállapításra jutunk vissza. A továbbtanulási hajlam előbb jelentkezett a németeknél, mint a magyaroknál: a számok is ezt a kevésbé vigasztaló jelenséget igazolják. Amíg a kisebb lélekszámú németek fiatalsága közül 5 diák ment a főiskolára, addig a körülbelül kétszerannyi magyarság mindössze csak egy főiskolai hallgatót adott. Sovány vigasztalásként említhetem meg, hogy a magyar népi megújulás a mi paraszttársadalmunkat is megmozdította, s az elkövetkező nemzedékek már jóval nagyobb felkészültséggel kapcsolódhatnak bele a közösségi munkába.

A kulturális élet legfőbb mozgatóereje a Kulturbund. Munkája a fiatalság teljes beszervezésével teljesedett ki: tanítása és irányító szerepe az egész német társadalmat egyetlen keretben összesíti. A szociális és kulturális munka pillérei itt a maradéktalanul bekapcsolt fiatal nemzedékeken nyugszanak, s rajtuk keresztül valósul meg a gyermekgondozó, csecsemővédő mozgalom, a fiatal anyák nevelése, a német leányok előkészítése társadalmi hivatásuk betöltésére. A nagyszabású központi program további szociális, kulturális és egészségügyi terv megvalósítását helyezi kilátásba: a falusi kórház fölépítését, ápolónő kiképzést, napközi otthon föllállítását és a magyar zöldkeresztes nővérek intézményéhez hasonló egészségügyi állomások létesítését.

Az egyesületi könyvyszolgálat fejlettségének legmagasabb pontját a Kulturbund érte el. A német református, evangélikus egyházközségi és az apró egyesületi gyűjtemények mellett itt erős, modernül felszerelt könyvtár szolgálja az olvasót. A könyvtár belső forgalmáról még nem közöltek kimutatást, de a külső jelek mind arra vallanak, hogyha egyelőre a szellemi különválás nyomdokain is haladnak a népi megújulás felé, igaz barátjai a betűnek, s ha az átmeneti tünetek fölolvadnak majd a fejlődésben, — visszatálnak arra az útra, amely a kétnyelvű község mindkét népének közös útja lesz.

A falu kulturális életének elméleti síkján a magyar könyvtermékenyítő erejének sem jutott kisebb szerep. Bár két magyar kulturális egyesület — a Magyar Olvasókör és a KIE — végzi azt a munkát, ami a németeknél központosítva egy kézben van, de így is eredményesen munkálkodik és a könyvtárak gazdag anyaga az olvasórétegen át túlhaladja az elméletet, s a mai gondolat hclnap már a cselekvés mezején halad.

4.

A két német ikerfalu zárt alföldi életet alkot. A gazdagabb Szeghegy utcái, házai sokhelyütt Apatin és Hódság csempével és márványlapokkal ékesített épületeit juttatják eszünkbe, s úgy érzem, hogy itt egy-két házban több a fény, mint amennyi benne elfér. A nap sugara vakítóan tükrözik a majolikás kapuk alatt, a fikuszok, ciprusfák, hasadtlevelű filodendronok az agyonápoltságtól majd megszakadnak; a tisztaság úgy árad szét az ember körül, mintha templomban járna és mégis, valami megfoghatatlan hűvös idegenség tölti be a levegőt: a fölségesen szép csend és a feneketlen ür, mely a csodaszép udvarokba és a szinte „por-szívókkal” tisztogatott házakra ráborul.

Dr. Steinetz Károly, Szeghegy korán elhunyt nagyszerű fia és orvosa beszélt erről a csendről és csodaszép udvarokról. A gazdag falunak 4447 lakosa van és a községben 6500 hold földje. Ezenkívül még tizenegy község határában vannak szeghegyi birtokok, több mint 10.000 holdnyi területen, s a gazdaságokban közel 100 magyar zsellércsalád dolgozik. De otthon, az udvarok és az utcák esztendőről-esztendőre csendesebbek lettek, s 1934-ben már alig lehetett gyermeksírást hallani. A születések bruttó száma annyi volt, mint a település évében, bár a lakosság éppen tízszerese volt a telepes ősöknek, s születésnek is tízszer annyinak kellett volna lenni, hogy a természetes szaporulat meglegyen.

A földbirtokutáni vágyódás nyomasztó súlya itt is, mint a Dunántúlon, ránehezedett a szép bácskai falura és az elharapózó egyke megritkította az élők sorait. A multból a virágzás csak gazdasági tartalomban maradt meg, de olyan terebélyes lombozattal, hogy lassanként elszívja a néptől az éltető erőt. Hacsak megkövesedett belső ridegsége föl nem hasad és az új házasságokban a kívülről jövő termékenység föl nem frissíti az elmeszesedett életkeretet.

Bácsfeketehegy, a szerényebb és szegényebb község ezért „szebb” és egészségesebb élete, vitalitása nem a lassú sorvadás jeleit hordozza magában, hanem a népi fejlődés ígéreteit.

Húsvét Albániában

Akkor már mélyen bent jártunk Albániában. A Prokletija második havas gerince is a hátunk mögé került. Ujra völgybe értünk. Jó néhány órai kemény gyaloglás és támpontot kereső csuszkalás után a hó is elfogyott lábunk alól. Lent a völgyben már a tavasz nyargalászott könnyű szél hátán, a sziklák közt kígyózó enyhén zöldvízű folyócska fölött. A mögöttünk ágaszkodó havas hegyhát úgy tűnt, mint a tavalyi tél.

Mire hosszú, óvatos libasorban átvergődtünk a rozoga hídon, már nagyon-nagyon vágytuk a pihenést. Az átlátszóan tiszta víz is üdülést ígért két napig bakancsban fagyott és főtt lábainknak. Végre megszáráthattuk a napon a vizes kapcákat és harisnyákat, arcunkról leöblíthettük az izzadság és a fáradtság áruló nyomait és földszínű zsebkendőinket is megmárthattuk a hullámokban. Induláskor a katonák megkönnyebbülve vették vállukra a nehéz diófa-puskát, fél órára tán még az éhséget is hajlandók voltak elfelejteni vagy legalább is elkönyvelni a megszokások közé, ami majdnem egyre megy. A hátam mögött Szimics, az öreg vigyorgó, aki — mellékesen szólva — négy gyereket és egy kiöregedett lovacskát bízott otthon fiatal felesége gondjaira, nótával próbálkozott. A menet elején Milicsevics hadnagy is fölfigyelt a bátortalan hangokra, s hogy biztatást hintsen beléjük, megállt és bevárt minket. Kersernyés mosollyal fordult Szimicshez:

— Nem nehéz a géppuska? ... Add, majd viszem egy darabig!

Szimics szemérmatosan szabódott és kimutatta csömpe, sárgás fogsorát.

— Nem, nem, hadnagy úr, dehogy adom! Nem is nehéz.

Aztán csak odaadta. Még ügyetlenül tántorgott is, amikor lekerült a válláról.

— Jaj, úgy érzem, most még a szél is elvisz.

Tiszteletteljesen utat engedett nekünk. Ő maga hátramaradt, a nótaszót füttyre váltotta át.

Most már társaságban, Milicsevicsel folytattam a kilátástalan és végeláthatatlan gyaloglást. A húszkilós géppuska ide-oda lóbálódzott a vállán. Néha a lábszárába is beleütődött, de úgy tett, mintha nem törődne vele. Rövideket, szagdagatottakat lélegzett, dülöngélt a vállára nehezülő súly alatt és sűrűn megbotlott a kiálló köveken. Beszéd közben, mint már annyiszor, elnéztem az arcát. Lány tekintetű barna szem csillogott

elő sűrű szemöldöke alól. A soványságtól lyuk tátongott az arccsontja alatt és állát sűrű fekete szakáll borította. Egy hete, mióta elindultunk a határról, nem borotválkozott. Idő sem volt rá.

A csöndes beszédet csunya köhögés zavarta meg. Milicse-
vics köhögött. Elémtartotta zsebkendőjét. Sötét folt árulta el
fogyo életét.

— Nézd, ... vér ...

Nem feleltem. A szemem tévetegen fölkapaszkodott a hó-
koronás csúcsra. Követte a pillantásomat.

— A hegyet nézed? ... Csak nézd ... Ki tudja, visszake-
rülünk-e a tulsó oldalára ... Arra van Sumadija is. A felesé-
gem azóta bizonyára életet adott a gyerekeknek. Nem tudom,
fiú vagy leány ...

Elhallgatott, de rövid szünet után újra kezdte. Bosszús
kérdés izzott a szeme mélyén.

— Mondd, hogy tetszik Albánia?

Megvontam a vállam.

— Hegy itt, hegy amott ... Csupa szikla és hó ...

— Igen, szikla és hó — kapott a szón. — És erre a szik-
lára és hóra kell kiköpnöm a vérem ... Mondd, mit keresünk
mi ezen a földön? ... Huszonöt parát sem adnék egész Albá-
niáért, de a vérem oda kell adni érte. Miért?

Nem lepott meg a kérdés. Ugyanezt kérdezték a katonák,
amikor hosszú egésznapos gyaloglás után este fáradtan heve-
redtek le a tűz mellé, nedves sátorlapokba burkolódzva:
„Miért? ... Miért nem maradtunk a határon? ... Otthon a
siftárok fölkoncolják a családukat, mi meg Albániába me-
gyünk.“

A pár házból álló albán faluból az itt is, ott is kipattanó
rügyek fölött harangszót hozott felénk az áprilisi szél. Már ki-
látszott a fák közül a templom merev tornya is. A pléhburko-
laton csillogott a napfény. Nincs ebben semmi meglepő, hiszen
ezt a részt, az első havason innen, már katolikus malisszorok
lakják. Mégis furcsa, százszínű biztató üzenetet lopott belém a
harang ijedten kongó szava. Dél van. Otthon, Bácskában talán
most szelik föl a sonkát, most díszítik a tálakat barkával és pi-
rostojással. Összeharaptam a fogam és lenyeltem a vágyódást.
Nem is Milicsevicsnek, csak önmagamnak mondtam:

— Ma van a mi húsvétunk ...

Másik vállára lóditotta át a géppuskát és felém nyújtotta
kezét. Még mosolyogni is próbált, de hangjából kiéreztem a
cinikus csengést.

— Kellemes ünnepeket!

Egy ideig némán mentünk tovább. Csak a gondolataink

kalandoztak el a havasokon túlra. Talpunk alatt ropogott a kőtörmelék. A hegyoldalból forrásvíz zúdult a folyóba messzirehalló csörgéssel. Megálltunk, hogy megtöltsük az oldalunkon üresen lóbálódzó kulacsot. Néhány röpke pillanatig elüldögéltünk a forrás mellett nyújtózkodó kőlapon. Néztük az előttünk elballagó fáradt katonákat. A sisak alól izzadság csurgott a homlokukra.

Volt köztük néhány magyar is. Bácskai fiúk. Napsütött barna arcukról a hegyek lerágták a húst. Szótlan türelemmel viselték az örökös kapaszkodást. Nem sírt az arcuk, hogy öt nap óta még színét sem látták a kenyérnek, nemhogy ízére emlékeznének. Hja, nincs utánpótlás. Remény sincs rá. Csak megyünk, megyünk előre, mint a vakok. Ha verembe esünk, akkor is lesz valahogy.

— Van egy cigarettád? — kérdezte Milicsevics.

— Van, de nem adok.

— Nem adsz? ... Miért?

— Aki vért köp, ne cigarettázzék!

— Az én bajom.

— Éppen azért.

— Akkor tekerek.

Albán szüzdohányból és ujságpapírból. Nem, ez még a rossznál is rosszabb. Felé nyújtottam a tárcámat (még elinduláskor gondoskodtam cigarettatartalékról; három doboz lapult még a hátizsákban) és rágyújtottunk mind a ketten. A füst gyorsan szétfoszlott az áprilisi napfényben.

Késő délutánig gyalogoltunk pihenés nélkül, s akkor elhangzott a parancs a letelepedésre. Fölütöttük a sátrakat, s a katonák már indultak is kutató körútra a környékbeli szétszórt házak felé. A „kommandáns“ már az előző faluban rekvirált egy soványka tehenet. A század-szakácsok hamarosan összegyűltek a húsosztásra. Nevetségesen kis darab jutott egynek-egynek. Alig pár kiló. Hogy kell ezt igazságosan fölosztani százötven ember között? Milicsevics is ezen törte a fejét. Most is ő gondolkozott a századparancsnok helyett, mint mindig.

— Ha legalább logarlécünk volna — mondta. Fején találta a szöget. Nevetéssel sóztuk meg a húst. Só úgyse volt.

Ahogy a tábortűz körül melegedtünk, valahonnan újra fölcsendült a húsvéti harangszó. Milicsevicsnek fölragyogott a szeme.

— Nem kell már a logarléc.

— No csak...

— Ma ünneptek van, ugye? — fordult felém.

Bólintottam. Nem tudtam hova akar kilyukadni. De nem hagyott gondolkozni, már folytatta is.

— Hát ünnepeljétek! Nektek adjuk a húst. Vagytok magyarok vagy húszan. Mindegyiknek jut egy darab. De ha százötven ember között kell felosztani, veszekedhetünk reggelig.

Igy történt. Ő sem fogadott el egy falatot sem. A katonák is belenyugodtak. Igaz, egy-kettő morgott egy ideig, de ezek is elcsendesedtek. A maroknyi magyarnak még jobban esett a jó szó és a barátság, mint a só nélkül vízben kifőtt, kenyér nélkül elfogyasztott rágós marhahús.

Aztán este lett. Az égbolton megjelentek a csillagok, mi is fölküldtük az öröket a hegytetőre. Lobogott a tábortűz, s a magasba törő lángok megtáncoltatták a közelben bujkáló árnyakat. Elüldögéltünk egy darabig a tűz körül, a pokrócokkal leterített rőzsén. A parázson három-négy csajkában szemes kukorica főtt. Kenyérzsákomból előkerült egy nagy konzervdoboz is. Elindulásunkkor tömve volt jóféle szilvalekvárral, de már csak az alján feketéllett valamennyi, az is tele prója-morzsával. Így is körbe járt a tűz körül és mindenki vett belőle egy-egy késheggyel. Vacsora utáni édesség. Csak a vacsora változott át főttkukoricává.

Jól átmelegedtünk. Piszkos bőrünk alatt új iramba kezdett a vér. A szemünk meg elnehezült. Bebújtunk hát a sátrak alá, hajnalban úgys tovább indulunk. Milicsevicset ismét elfogta a köhögés. Megigazítottam rajta a takarót. Szólni is szerettem volna. Valami szép, mélyről fakadó beszédet, hogy megérezze belőle a fejünk fölött ragyogó csillagok melegét, de csak egy szó futott ki a számon.

— Köszönöm...

Mit? — csodálkozott.

— A magyar fiúk nevében. A húsvétot.

Csőnd szakadt közénk. Mind a ketten kibámultunk az éjszakába. Aztán hirtelen csapott le rám a kérdéssel.

— Mondd, miért vagy te itt?

— Hogy-hogy?

— Miért vagytok itt ti magyarok?... Mit kerestek itt Albániában?... Miért harcoltok?...

— Muszáj.

Nagyon elhalkult a hangom, szinte csak a takarónak súgтам, de meghallotta.

— Hát azért... És ne köszönd — mondta. Csak pár perc múlva tette hozzá rekedt, halk hangon, hogy

— Ámen!

Aztán elfordult és mély szuszogása csakhamar elárulta, hogy alszik. A sátrak fölött pedig egész éjszaka ragyogtak az albániai égbolt csillagai...

Kolozsy Tibor

A magyar hangzók színei

Aki a magyar nyelv mélységeibe száll, ámulattal szemléli azt a tenger kincset, ami ott ragyog: azt a csodálatos arányosságot, rendet, egyszerűséget, amellyel a legszebb zenét s ami talán a legnagyobb: azt a kifejező képességet, amely hűen tükrözi vissza mindama fogalom képét, amelyet kifejezni óhajt.

De a sok feltáruló kincs között boldog megdöbbenéssel talál egy új csodálatos jelenségre: a magyar szavaknak színei vannak! A magyar nyelv érzékeltető képessége oly hatalmaserejű, hogy alak- és hangutánzás, nemkülönben hangulatfestő zene mellett még színeket is képes festeni az olvasó elé.

Ilyenirányú tanulmányaim folyamán azután azon megállapításra jutottam, hogy a mi „fehér” szavunk valóban a fehér színt érzékelteti. Mert az „e” hangzó a tisztaság, a fehérség képét rajzolja az elmélyülő elme elé. A „fehér” szót utánzó több szóból aztán japánmodorú verssel tájat rajzoltam, amely havas és békés-séges, fehér. A vers ez:

Fehér, fehér...
Minden fehér.
Fehér e tél.
Ember, ne félj:
Lelked fehér...
Égbe felér...
Fehér... fehér...

Majd rájöttem arra, hogy a „fü” szavunk is híven tükrözi a mondott fogalmat: mert az „ü” hangzó a zöld színt juttatja az elmélyült lélek emlékezetébe. Talán képzettársítás útján jut az értelem e megállapításhoz. A zöld szín a lélektan szerint a legviditőbb szín; láttára az embert csodálatos könnyűség és derű szállja meg: lelke dalolni kezd, sőt sokszor ajka is dalt dudorász, füttyöl. Amellett a zöld mezőre való emlékezés eszünkbe juttatja azon benyomásokat is, melyeket annak láttása mellé kaptunk: a füttyülő pacsirtát, a füttyülő szántóvető legényt, a füttyülő, daloló, vidám utast... Talán a „füttyöl” ige remekül hangutánzó „ü” betűje okozza azt, hogy az „ü” hangzó hallásakor a zöld szín szökik szemünk elé?...

A „fü” szót utánzó szavak sorával hasonló modorban szintén verstájtat festettem:

Kizöldült a fü...
S füttyöl a sok tücsök.

Én közéjük ülök,
S mint süvöltő tülök,
Velük fölfütyülök:
„Fű-fű... fű-fű... fű-fű...“
...S tündököl a fű!

Az „a“ hang viszont sötét hangulatot kelt a buzgó figyelőben. Már e magában is mély hang az estharang szavából még értetőbbben hallatszik ki. Így nem csodálható, ha a mély harangszó akár tényleges, akár emlékezetbeli szavára a barna este borong elménk elé.

E megfigyelésekből kiindulva sok „a“-val sötétszínű kis japánmodorú verset szerkesztettem:

Barna barlang...
...Ajka hallgat.
...Néha alja
Már sokallja,
S halkan kongat.
Nagyharangja:
Bánat-mondat.

Az „í“ pedig a tűzlángot utánozza, amely vékony hegyével, sítító hangjával fülünkbe szúr. Ezért a „piros“ szavunkban az első, a hangsúlyos helyet, egyben a szógyök hangzóját az „í“ képezi. Nem is csoda, hogy ily nagyszerű képfestő szavunk van e fogalomra, hiszen a „pir“ szó az emberiség első ismert nyelvében: a szumírban, amely a magyar őstörzse, „fény“-t jelent! A „piros“ magánhangzóival rikító versképet rajzoltam:

Piros pipacs:
Vidor gyutacs!
Vihog, rikolt
E sok szírom:
„Bíborpirom,
Ifjon maradj!
S vigadj, vigadj!“

E versképeket egy verssorozatom keretében az ujvidéki „Regeli Ujság“ még 1940-ben közölte. És mindjárt meg is jegyezte: „E versek is tanúságai nyelvünk ama csodálatos készségének, amely még a színeket is képes érzékeltetni.“

Két év múlt el azóta. Most véletlenül bővebb részletességgel is megismerkedhettem a francia irodalom egyik neves alakja: Rimbaud Arthúr életével.

Csak 18 éves koráig írt az a költő, aztán világnak ment. Bejárta Afrikát, ott majd Menelik császár megtisztelt vendégjeként

szerepelt, majd ismét bolyongott tovább és fegyver- és arany-csempészet között, gyalog és teveháton, rablóvezérek társaságában, majd kokain-mámorban kereste életéhez a szükséges izgalmat, hajszoalta a „nagy élmény“-t.

Mert, úgy látszik, a költészetben, szörnyű végzetére, nem találhatta meg.

Tüzetesebben áttanulmányoztam tehát e mostoha költészetét is.

És ott a legnagyobb megdöbbenéssel láttam, hogy Rimbaud szintén rájött arra, hogy a hangzóknak színeik vannak! Sőt csodálatosan egybehangzó véleménynyel tudtán kívül is a fenti versképeknek adott igazat: az „e“-t fehérnek, az „ü“-t zöldnek, az „a“-t feketének és az „i“-t pirosnak látta!

S e meglátásait halhatatlan versebe is ötvözte:

Le sonnet des voyelles.

A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu voyelles.

Je dirai quelque jour vos naissances latentes.

A francia költő bár rájött a hangzók színt érzékeltető erejére, még sem volt olyan szerencsés helyzetben, hogy e hangzókat a saját nyelvében az illető színt jelentő szóban is fellelhesse volna. A „noir“-ban a nyílt „á“ már nem adja vissza a mély „a“ sötét hangulatát: a „blanc“, „rouge“, „vers“ mind épen azon hangzókat nélkülözik, amelyek az illető színeknek szerinte is leg-hívebb kifejezői. Míg a magyar nyelv választottsága e téren is kitűnik: híven érzékelteti a körülötte zúgó és ragyogó világot oly pontos ábrázolással, amelynek valóságosságát, ime az idegen-ajkú költő is megérezte és vallotta.

... A fájdalmas, kóbor, hontalan életért Rimbraud-t hasonló halál várta: húsz évi bolyongás után végül a marseille-i kórházban kötött ki, ahol mindkét lábát le kellett vágatnia... De még ez sem segített rajta: úgy halt meg, nyomorban, mindenkitől elfeledve.

Amikor mi most reá emlékeztünk, résztvevő kegyeletünket, szerető hódolatunkat küldjük sírja felé, hiszen öntudatlanul is nagy dolgot tett: költői meglátásaival ő is igazolta a magyar szavak színező, csodálatos tehetségét, ő is megerősítette a magyar nyelvet fölényes hatalmában, amellyel e szempontból is elsőnek fénylik Európa összes nyelvei között!

Bodroghy Szabolcs

A népművelés nemzetnevelés

Népművelési titkári értekezlet Balatonkenesén

Az a két évtizedet meghaladó idő, melyet a Trianon által mélyen sebzett magyarságunk idegen állam kötelékében töltött, művelődési életünknek, ellenálló erőnknek, fajszeretetünknek kemény erőpróbája volt. Elnyomóink törekvése szellemi erőink guzsbakötésében s gazdasági erőink elszorvasztásában csúcsosodott ki, jól ismerve e két tényező fontos szerepét egy nép életében.

Az új impérium sorvasztó kísérletei nyomán megelevenedtek a lelkünk mélyén élő szellemi hagyományok s ezek erejének tüzeiből megedzódva és gazdagodva került ki a magyar lélek. Lelkesítő, alkotó munkára sarkaló volt annak tudata, hogy átmentői vagyunk utódaink számára a magyar szellemiségnek, amely szellemiségért felelősek vagyunk nemzetünk előtt s éreztük a kötelességet: küzdeni a magyarság fennmaradásáért.

Átéreztük, hogy népünk céltudatos gondozása nélkül tömegek veszhetnek el a magyarság kárára, igyekeztünk azért kulturális egyesületeink keretében az idegen légkörbe került magyar ifjúságunk és népünk lelkét a magyar művelődés értékeivel gazdagítani és magyarnak megtartani.

Az átmentett értékek igazolják, hogy népművelésünk kisebbségi életünkben a szűkre szabott életlehetőségek dacára eredményes munkát végzett.

Felszabadulásunk után fokozottabb tevékenység vár a népművelésre, egyrészt, mivel népünk az idegen impérium járma alól megfogyva anyagiakban, megfogyatkozva szellemi felkészültségében került elő s ezt sürgősen pótolni kell, másrészt, hogy az anyaországnak kulturális, egészségügyi, szociális és gazdasági élet terén létesített intézményeibe teljes erővel bekapcsolódjunk.

A népművelésre vár tehát a feladat, fokozni magyar népünk műveltségét, életerejét és biztosítani a magyar társadalom békéjét, erősségét és munkakészségét.

Az állam a maga intézményeivel nem elegendő a mutatkozó bajok orvoslására, a nemzetépítő munkát kizárólag hivatalos tényezőkkel elvégezni nem lehet, a társadalom szívének lüktető ereje és rugalmassága is kell hozzá.

A népművelés egyik legfontosabb munkaköre, hogy a társadalmat erre a közös munkára nevelje és megnyerje, hogy életre-keltője és megoldója legyen nagy és fontos munkára serkentő érzelmeknek és feladatoknak, melyek a magyar életet a bölcsőtől a sírig minden életnyilvánulásában kísérik.

Mit öleljen fel a népművelés?

Mi lehet fontosabb, mint ezeréves magyar hazánknak testben és lélekben egészséges és erős magyar étellel való megtöltése?!

A magyar nemzet fakadó rügyeit, zsenge hajtásait, a kis gyermekket kell áldozatos magyar lélekkel elsősorban gondozásba venni, a zöldkeresztes védőnők, a szociális gondozónők melletti társadalmigondozás vállalása és rendszeres ellátása által.

Az áldott állapottal a nő az élet forrásává magasztosul, — védelmet várhat, ha rászorul. Mindaz ami végbe megy az anya lelkében érzés, gondolat alakjában, hat arra is, kit szíve alatt hordoz. Ne árnyékolja ezt az életet nehéz gond. A társadalomnak óvni, kímélni kell az új életet hordozó anyát is.

Az újszülött ott szunnyad a párnán; szülői szeretet, gondozás nélkül elpusztul. Hány világra jött magyar életet pusztított el a nyomor, a betegség és a tudatlanság. A társadalom gondos keze, szerető szíve hányat és hányat tarthatna meg az életnek, a hazának.

Az anya és csecsemővédelem társadalmi kiépítése és ezirányú ismeretközlés fontos népművelői tevékenység.

A gyermek nemcsak a családé, hanem a nemzetnek legféltebb kincse is. Könnyíteni a sokgyermekes, különösen az anyagiakban szükségét szenvedő anyák terhein, részt venni ezek gyermekeinek nevelésében, a családi életet a nemzetnevelés nagy céljaira alkalmassá tenni, a családban egészséges közszellemet meggyökeresíteni, nemzeti feladat s a népművelésre hárul.

Amikor a kisgyermek megkapta a testi és lelki erőket, az emberré válás eszközeit, ezek az erők a nevelés által gondozásra, irányításra szorulnak. Ezt a nevelés úgy végezze, hogy minden értéke az emberi társadalom javára válhasson.

A nevelés a szülő kötelessége, ennek színtere a család. De a megélhetésért folytatott küzdelemben kifáradt, vagy a neveléshez sok esetben nem értő szülő hogyan töltse be hivatását? Ily esetekben a népművelés világosítsa fel, tanítsa meg a szülőt kötelességeire és segítsen azzal, hogy az ifjúságot védőszárnyai alá veszi s az iskolán kívüli gyermekfoglalkoztatás útján mindaddig figyelemmel kíséri, amíg nincs szüksége külső segítségre és öntudatos tagjává lesz a nemzeti közösségnek. A népművelésre hárul a feladat, hogy az ifjúság iskolán kívüli foglalkoztatásában nyújtson azokból az ártatlan örömekből, amelyekhez minden gyermeknek joga van, hogy lelkükbe nevelje az ősi magyar játékokat, táncos ritmusainkat, dalainkat, a multban gyökerező meséinket. Más színt, jelentőséget kapna az élet, üdőbb, ideálisabb erő szelleme hatná azt át, s minden megnyilatkozásában megnemesítené az életet az okosan művelt gyermekfoglalkoztatás.

Az acélos magyar típus kialakításán kell munkálkodni, olyanén, amelynek lelke vallásos és hazafias érzéssel telt, amely faji öntudattal, katonás szellemben, keresztény erkölccsel, szociális érzékkel s nemzeti kulturánkkal felvértezve, értelmes fejjel szolgálja és szeresse a Hazát és büszke legyen magyarságára.

Ápolni és erősíteni kell tehát azt a magyar és keresztény szellemet, amely ezer éven át biztosította nemzetünk létét és felvenni a harcot minden olyan világnézettel, amely ezt a szellemet sorvasztani igyekszik.

Gazdaságilag is meg kell erősíteni népünket. A kultúra és gazdasági jólét egymás kiegészítői. A népművelői oktatás révén ismertessük meg velük a szövetkezés hasznosságát, amely szövetkezéssel társadalmunk legszámottevőbb rétege tudatos egységgé tömörül. Minél szélesebb réteg találja meg abban érdekeit, annál több lesz népi életünk tartalma, ereje és eszmei kifejezőképessége. Ha népművelő munkásságunkkal népünket a gazdasági megerősödés útjára vezetjük, úgy az élet nem csak verejtéket gyöngyöz homlokára, hanem mosolyt is fakaszt ajkára.

Itt elsősorban a magyar falu szegény és elszórt tanyák világában élő magyar véreinkre gondolok. Ki kell emelni őket elmara-dottságukból s minden erőnk megfeszítésével kulturális és anyagi felemelésükre kell törekednünk.

A nevelés eszközeivel hassunk oda, hogy a szántó-vető, a verejtékező munkás, a műhelyében szorgos iparos megalkossa a vezető réteggel azt az egységes szellemiségű magyarságot, amely nélkül nincsen erős, nincsen boldog Magyarország! Találják meg végre egymást a város és a falu népe, amely frigynek felbonthatatlan szentsége egyetemes nemzeti érdek.

Öntudatos magyart akarunk nevelni! Büszkén és bátran állhatunk a világ elé, mert mi magyarok tettünk és teszünk annyit a keresztény műveltség érdekében, mint a világnak bármely művelt nemzete.

Neveljük népünket fegyelemre! Minél komolyabbak az idők, a nemzet fiainak kötelessége, hogy egységes szellemben, kemény fegyelemben és elszánt lélekkel kövessék a nemzet hivatott vezetőit. Ezekben a sorsdöntő időkben minden magyar szív a magyar egységet, a magyar összefogást hirdesse, mert a nemzetek ereje nem annyira számarányukban, mint inkább nemzeti öntudatukban rejlik.

Erre a nemzeti egységre, fegyelemre, különösen szükség van ma, amikor hős honvédeink vívják diadalmas harcaikat, hogy zúgolódás nélkül tudjuk vállalni a lemondást, ha kell a nélkülözést, az áldozatot, létünkért folytatott e hősi küzdelemben.

A szentistváni gondolatnak átplántálása a magyar társadalom széles rétegébe szintén a népművelési munkakörbe tartozik. Fon-

tos, hogy e kérdés tisztán, világosan álljon népünk előtt, mert ezen a tisztánlátáson fordul meg a megértés a nemzetek között, végső eredményben a Dunamedence békéje. Nincsen értelme, hogy kitérjünk e kérdés elől, de nincsen arra sem szükség, hogy bármit is elhallgassunk vagy leplezzünk.

Népművelési munkánkban a köztudatba kell vinni, hogy a magunk megbecsülését csak úgy kívánhatjuk, ha mi is megbecsüljük a velünk élő más nemzetbelieket.

A népművelés feladata azt tanítani, hogy a szentistváni gondolat jegyében nemzetiségeink egyforma és egyenjogú testvéreink széles e hazában. Ezt az elgondolást kell ma nekünk okosan munkálni. A magunk ősi felfogása, a magunk becsületes szíve szerint kell berendeznünk ezt az országot, amely folytatása legyen annak a 900 éves tradíciónak, mely az ország más ajkú lakóinak elismeri jogát, kulturális életük, népi sajátságaik megfelelő ápolására mindaddig, amíg a kisebbségi védelem ürügye alatt államellenes, nemzetellenes törekvésekkel nem találkozunk. Nagyon fontos e téren a társadalom szerepe. Szükség van arra, hogy úgy irányítsuk a társadalom felfogását, hogy az azt keresse, ami egybekapcsol, s ne azt, ami elválaszt. Arra törekedjünk, hogy Hazánk fiai egymást megértsék és ennek fontossága közmeggyőződéssé váljék.

Ezeket a feladatokat az iskolák a leggondosabb nevelő és oktató munka mellett sem képesek egymagukban megoldani, azért az állam polgárait az iskolák elhagyása után is állandó és egységes szellemi irányítás alá kell venni, ha azt akarjuk, hogy a széles néprétegek a nemzeti munka öntudatos részesei legyenek, hogy érzésben és cselekvésben eggyé váljanak.

E feladatok megoldása, az arra nevelő munka a népművelés körébe tartozik. Ezeket a célokat máról holnapra nem lehet elérni, de e kérdések megoldhatók, ha valamennyien hozzáértéssel és egy akarattal felkészültünk rá.

Ezt a felkészülést szolgálta 1942. március hó 26—28.-ig Balatonkenesén a Szkf. Üdülőben tartott országos népművelési titkári értekezlet is, amelyen dr. Hóman Bálint v. k. miniszterrel az élen a népművelési osztályok irányítói: dr. Balassa Brunó és dr. Kósa Kálmán min. o. főnökök, dr. Bisztray Gyula és dr. Szalai Béla min. o. tanácsosok, Novágh Gyula tanügyi főtanácsos, a szkf. népművelési bizottságának igazgatója, a visszatért területek népművelési osztályának vezetői és 60 népművelési titkár vettek részt. Ide vágó, hogy megismerjük népművelésünket irányító vezetőket e kérdésről vallott felfogását és jövő terveit.

Az értekezletet Novágh Gyula nyitotta meg, meleg szavakkal üdvözlőlvén dr. Bisztray Gyula o. tanácsost, kinek ismerjük a magyar kultúra terén kifejtett értékes munkásságát, magatar-

tását és szellemiségét, amely az új magyar szellemiséget hirdeti és az új magyar élet feltámadásának hitét erősíti bennünk.

Utána dr. Bisztray Gyula min. o. tanácsos „az iskolán kívüli népművelési osztálynak vezetője, gondolatokban gazdag programot adott.

Beszédében megvilágította, hogy mind az iskolában, mind az iskolán kívül folyó népművelési tevékenység az egész nemzettest kulturális és szociális gondozását, tehát állandó közművelődést, végső formájában nemzetnevelést jelent, hogy a népművelés nem kötött, nem körülhatárolt fogalom, hanem rugalmasságánál fogva magában foglalja a „nemzetnevelés“-ben rejlő hatalmas programot. Tevékenységéből szükség szerint ki is kapcsolja az önálló, külön gondozásba jutott vagy elárvult részeket és ezek helyett új, parlagerületeket vesz gondozásba s így módon a népművelés tartalma időről-időre változik.

Azt a kérdést fejtegette továbbá, hogy hazánkban az egyes társadalmi osztályok között megdőbbentő szakadék tátong. Magyar lelki közösségről alig beszélhetünk, pedig a magyar jövő a nemzet lelki egységének és nivóbeli kiegyenlítődéésének függvénye. Ma tehát a népművelésnek legfőbb feladata az erkölcsi, szellemi és gazdasági élet szakadékainak megszüntetése, a választófalak lebontása s helyettük hidak verése, röviden: a nemzet lelki egységének kiépítése. Nagyobb városaink lakosságának, polgári és értelmiségi osztályunknak rendelkezésére áll mindaz, amit egy évezredes kultúra és a modern civilizáció kitermelt: templomok, iskolák, könyvtárak, muzeumok, kórházak, fürdők, sporttelepek, színházak, mozi, rádió stb. és ezzel szemben az érem másik oldala: az egymástól 20—30 km-re eső falvak és tanyák elhanyagolt szomorú világa, az istenhátamegetttség, vígasztalan sőtétségek, a „magyar ugar“ a magyar paraszt, Krisztus, kenyér és kenyv nélkül.

A falu egészségvédelme, gazdasági felemelése, erkölcsi és jellemnevelése, nőnevelés, gyermek- és családvédelem, az írástudatlanság elleni küzdelem, mezőgazdasági szakoktatás, népkönyvtár hálózat, népművelési oktató film, népművelési rádiók teljes kiépítése kivétel nélkül mind olyan feladatok, amelyek nem tűnnek halasztást. A népművelésnek ki kell terjednie az élet mozzanatára. A gazdasági bajok mellett fel kell kutatni a lelki szegénység félelmetes zugait is.

Egész társadalmunk erkölcsi megszilárdítása, egy magyarságban öntudatosabb nemzedék kialakítása, a népművelés egyik legjelentősebb tennivalója.

Nemzetnevelésünk legfőbb időszerű feladatául jelölte meg az egységes nemzeti közszellem kialakítását. A magyar életközösség megteremtése, a trianoni és a hazatért, — a gazdag és a szegény

magyar közötti nivellálódás önként fogja maga után vonni a magyar sorsközösség elmélyülését. Foglalkozott a falu és tanyák népének kulturális és szociális felemelése mellett az ipari és gyári munkásság, a városi polgárság és értelmiség közművelődési szükségleteivel is. Megállapította, hogy az iskolán kívüli népművelés az iskolai nevelésnek nem kiegészítő része, hanem szerves folytatása.

A népművelés kezében a legnagyobb nemzeti kincs, a nemzeti lélek. Hogyan tudjuk alakítani, hogy tudjuk formálni a nemzeti lelket, az nagyrészt rajtunk mulik. Rugalmas a munkatársaink, addig mehetünk rajta, amíg képességünk, fantáziánk, ötletességünk és szervezőképességünk bírja. Annyi megoldandó sürgős feladatunk, hogy abból semmit sem hagyhatunk fiainkra és unokáinkra, nekünk jónéhány évtized munkáját kell pótolni.

A népművelés munkájában együttműködünk mindazokkal, akik hajlandók elismerni a hivatalos iskolán kívüli népművelés szervezetét, ellenőrzését és felügyeletét.

Beszédében kitért az ügyiratok kezelésére és azoknak formájára, hogy munkatöbblettől kímélje meg az adminisztrációt. Foglalkozott a népművelési előadók kiképzésével is. Kíváncsnak tartja, hogy a tanító és tanárképzésben, minden keresztényvallás teológiai főiskoláján legyen előadója a népművelésnek.

Zárószavában felkéri munkatársait, hogy szívvel, lélekkel minden tehetségükkel szolgálják a népművelés ügyét.

A tárgysorozat további részében március 26-án:

Novágh Gyula: Szabadidőszervezet és népművelés. A Budapesti Népművelési Bizottság munkássága.

Domokos Péter Pál: Az Erdélyi Népművelési Bizottság munkássága.

Bellás János: Népművelés Kárpátalján.

Március 27-én:

Bisztray Gyula: A népművelési munka gyakorlati kérdései és eszközei. Előadások, tanfolyamok, népfőiskolák, népkönyvtárak, műkedvelői előadások, népművelési oktatófilmek, diaposzítív, gramafon, rádió).

Katona Géza: A vidéki népművelés szervei, eredményei és teendői.

Borbély József: A népművelési bizottságok ügyvitele és gazdasági rendje.

Hübner József: Népművelés és levelezési tevékenység.

dr. Szalai Béla: A visszacsatolt területek iskolán kívüli népművelésének megszervezése.

Komorowicz Béla: Népművelés a visszacsatolt Felvidéken.

Rhosoczy Rezső: Népművelés a visszacsatolt Délvidéken.

Március 28-án:

Lendvai Gábor Zoltán : Önarcképvázlat

Tolnay János: A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség munkássága.

dr. Kósa Kálmán: Közoktatási szervezetünk és a népművelés.

dr. Balassa Brunó: Nemzetnevelés.

Az értekezleten elhangzott előadások és beszámolók kiemelték a népművelés nemzetnevelő jelentőségét s rámutattak a követendő útra s gyakorlati útmutatással is szolgáltak. Az előadások egyenkénti ismertetésére a helyszűke nem ad módot. Az értekezlet Hóman Bálint miniszter zárószavaival ért véget, aki nagyszabású előadásában ismertette a magyar kultúrpolitika feladatait. Rámutatott a művelődés erkölcsi és értelmi tartalmára, oktató és nevelő feladatára. A ma iskolájának azt a hivatását emelte ki, hogy nagy nyomatókat kell helyezni az értelemnevelő és erkölcsnevelő feladatra, hogy a nevelés visszajusson régi jogaiba. A XIX. század iskolája elhanyagolta a nevelést és mivel nem nevelt, nem is teremthetett igazi kultúrát, mert igazi kultúra csak az erkölcsi és értelmi szempontok együttes kidomborítását jelentő neveléssel munkálható ki. Maga az ismeretközlés létrehozhat magas színvonalú civilizációt, lexikális ismerethalmazt, a nevelés azonban ennél többet jelent: hitet és meggyőződést eredményez. A népművelés feladata is ilyen összefogó feladat.

Azt a kérdést fejtegette ezután a kultuszminiszter: miért van olyan nagyon szükség arra, hogy a mi korunk újra hozzáfogjon egy világnézet formálásához. A történetíró fejével gondolkodva, korunk szellemi életének legjellemzőbb sajátosságát az egységes világszemléletes közszellem hiányában látja. A XIX. század nem tudta kialakítani a maga irányító korszellemét, azt az egyetemes nemzeti művelődési eszményt, amely akár a keresztény középkort, akár a gótikus lovagkort, vagy a renaissance-ot jellemzi. Egy század óta az ellentétes eszmék és áramlatok harcát éli az emberiség minden téren. E küzdelem folyik körülöttünk és bennünk. A nemzeti kötelességeket ellenséges csoportokra bontó régi ellentétek mellett újabb ellentétek keletkeztek. A szilárd alapozású erkölcsi életszemlélet egészséges optimizmusát a kételkedés sorvasztó peszsimizmusa és a valósággal nem számoló illuzionizmus váltotta fel. Egyik félen a mult és jelen minden értékét lekicsinylő hiperkritika és székszis rombol, a másik félen pedig a kritikátlan magasztalás, az alaptalan önbizalom, fantasztikumba vetett csodaváró hit aratja diadalát. A nemzeti öntudat és a népi önbizalom kialakulását beteges önhittség vagy bűnös önbecsmérlés szelleme hátráltatja. Az emberiség szörnyű értelmi zűrzavarának és érzelmi válságának sodrást mi sem kerülhettük ki. Az eszményekért való lelkesülés veszendőbe ment és a materiális világnézet észrevétlenül belopakodott a magyar lélekbe. A munkanélküli vagyon-szerzés, mások légázolásával is érvényesülésre való törekvés, csu-

Lendvai Gábor Zoltán : Táj (akvarel)

pán anyagi célokért dolgozók idegemésztő lázbetegsége pusztítja a társadalom szervezetét. Baktériumai a magyar értelmiségbe is behatoltak és véghezvitték azt a rettentő rombolást, amit a konjunkturális elhelyezkedések járványa a középosztályban a szemünk láttára végzett. A magukat szabadalmazott magyaroknak tartó emberek különbségeket tesznek úri és népi származás, törzskösök és asszimiláltak, törölmetszettek és kevertvérűek között. Ezeknek fődolog az, hogy különbség legyen magyar, magyarabb és legmagyarabb között. Ezek nem ismerik el, hogy a magyar szónak nincs fokozása: vagy magyar valaki, vagy nem. Nincs alsóbbrendű és magasabbrendű magyar. A magyarság vér és lélek, érzés és tudat, hit és cselekvés és mindez együttesen. Ezzel a magyar fajt, a magyar népet és a magyar nemzetet is meghatároztuk.

Az „Extra Hungariam” ernyesztő betegsége a magyarságot látja a világ központjának és fantasztikus szövetségek délibáb-kardjával indul harcba ennek a felfogásnak a táborá. Ki kell egyenlíteni a társadalmi rétegek között fennálló ellentéteket és a magyar művelődéspolitikai legfőbb problémája nem a szervezés, az intézmények létesítése, a külső alkotás, hanem a közszellem javítására hivatott belterjes nemzetnevelő munka legyen. Tíz éve hirdeti lelke egész meggyőződésével a gyökerében megtámadott nemzeti lélek regenerációjának, az egészséges népi közszellem kialakításának, az egységes magyar erkölcsi világszemlélet kimunkálásának szükségességét, mint a művelődéspolitikai kormányzat programjának alaptételét. Céltudatos nemzetnevelés szükséges, amelyben az iskolák, a levénteintézmény, a hadsereg és az egyházak mellett nagy szerep vár a népművelő szervezetre és a szervezet keretében dolgozó derék tanítókra.

A miniszternek a magyar kultúrpolitika feladatairól tartott beszéde mély benyomást gyakorolt a népművelés munkásaira, amely beszéd olyan időben hangzott el, amikor nagy szükség van a felelősség átvételére s ennek megfelelő cselekvésre.

Bízunk népművelésünket intéző vezetőkben, kiknek tudása és erélye legyőz minden akadályt és életre hívja a magyar nemzethez méltó népművelést és ezzel megveti biztos alapját a boldog magyar jövőnek.

Tolnay János

Fiatal délvidéki képzőművészek Budapesten

I.

LENDVAI GÁBOR ZOLTÁN

A magyar írók mostoha sorsát az egykori Jugoszláviában hűségesen megosztották a délvidéki magyar képzőművészek, akiknek a jövője nem kevésbé kilátástalan és nehéz volt, mint az íróké. Igaz, hogy amíg az író csak a saját anyanyelvén hozhatta létre alkotásait és ezzel eleve megszabta sorsát népe mellett, addig a festő- vagy szobrászművész részére a nemzetközi forma nyelvé a nagyobb alkalmazkodás csalétkét nyújtotta, de ép ezért annál több hűséget és népe melletti kitartást követelt tőle, hiszen a festő és szobrászművésznek is elsősorban nemzetét kellett szolgálnia, ha igazán eredetit és becsületeset akart alkotni. Ezért volt az, hogy képzőművészeink nehezen tudtak érvényesülni, a városok, az állam elsősorban a szláv származásúakat támogatták és a kisebbségi magyar művész pályája bizony meglehetősen kilátástalan maradt, hiszen népe legnagyobb részben szegény és elcsétt proletár volt. a középosztály elgyengült, az értelmiség anyagiakban végtelenül szegény.

Elképzelhetjük, milyen nehéz volt az új magyar nemzedék indulása; őket már idegen professzorok, mesterek nevelték s minyárt a szárnypróbálgatás első éveiben a megpróbáltatások is sorra kerültek, a csábítgatások, hogy jobb lesz, ha a többségi nemzetbe felszívódnak és így kísérlik meg az érvényesülést. Szinte hihetetlen volt az a nyomor, amellyel a kisebbségi sors fiatal művészeinek meg kellett küzdeniök. A kezdet a művész részére még saját nemzeti államában is ugyancsak nehéz, hát még kisebbségi sorsban!

Pedig a harmincas években nem egy kisebbségi magyar képzőművész indult el erre a rögös útra. Egy részük Zágrábban, más részük Belgrádban tanult s szerencsés volt az, akit idejekorán felfedeztek és mecénásaik lehetővé tették részükre, hogy a magyar székesfővárosban tanuljanak. Ez természetesen csak a legnagyobb titokban történhetett, hiszen a szerbek nem tűrték, hogy a kisebbségi magyarság fiataljai budapesti főiskolán tanuljanak. Így aztán ha ki is jutottak, azzal az eshetőséggel számolhattak, hogy elvesztik jugoszláv állampolgárságukat.

A felszabadulás után a belgrádi vagy zágrábi mestereknél tanuló ifjak is hazajöttek, Budapesten telepedtek le és most itt

igyekeznek az egyetemes magyar művészi életbe bekapcsolódni, illetve szárnyat bontani. A délvidéki magyar olvasót minden bizsonnyal érdekli, kik azok a fiatal magyar képzőművészek, akik most a magyar székesfővárosban igyekeznek boldogulást keresni, hol tanultak azelőtt, mit csinálnak most, milyen terveik és milyen kilátásaik vannak. A Kalangya szeretettel áll e fiatal művészek mellé és bemutatja őket a Délvidék s egyben az egész magyar olvasóközönségnek. Vannak közöttük, akik Belgrádban vagy Zágrábban tanultak, de olyanok is vannak, akik már évek előtt elindultak Pestről és rejtve, szinte száműzetésben telepedtek le saját székesfővárosukban és itt igyekeztek a szükséges tudást és alapot megszerezni.

Talán a legfiatalabb közöttük Lendvai Gábor Zoltán; Alsólendván született, 1922-ben. Most lesz 20 esztendő. Már jó három éve annak, hogy Zágrábban, az egyetemi és főiskolai hallgatók egyesületében megismerkedtem vele. Sápadt, vézna, törékeny kisfiú volt, halk hangú és szerény. Diáktársainak köszönhetette, hogy megélhetett, a diákok adták össze a segítséget részére s tették lehetővé, hogy életét fenntarthassa. Már gyermekkorában érezte magában a tehetséget, agyagból szobrokat mintázgatott, még nem volt tudatos tehetsége. Az alsólendvai polgári iskolában jött tudatára, hogy festőművész szeretne lenni. Az ot-tani középiskolában akkor szlovén volt a tanítás nyelve és a kis Gábor Zoltánnak ugyancsak nehezebbre esett az idegen szó. Szülei szegénysorsú keresztény kereskedőemberek, akiknek bizony nehezebbre esett gyermekük iskoláztatása. Mikor a polgári iskola négy osztályát elvégezte, a csáktornyai kereskedelmi iskolába adták Gábor Zoltánt, de anyagi okok miatt hamarosan abba kellett hagyniok fiuk taníttatását. A kisfiú Pettauba került pincérszolgálatra. Ott találkozott Pandur Lajos mostani alsólendvai rajztanárral s elpanaszolta neki, hogy nem bírja idegen környezetben ezt a sorsot; tehetséget érez magában a festészetre, tanulni szeretne.

Pandur tanácsára 1938 őszén otthagyta a pincérszolgálatot és Zágrábba ment, ahol az iparművészeti iskolában felvételi vizsgát tett. Ebben az időben súlyosan nyomorgott. Egyik barátja felvitte a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületébe és itt a diákok maguk közé fogadták, ellátást adtak neki és havi 300 dinár segélyt is nyújtottak a részére. Szorgalmasan tanulni kezdett és az elkövetkező esztendőkből igen szépen előrehaladt. Két évig tanult az iparművészeti iskolában, ekkor azonban az iskolát bezárták, mivel a diákok azt követelték, hogy az iparművészeti iskola elvégzettsége érettségi bizonyítványra is jogot adjon. Az iskola megszűnése után a fiatal festőnövendéket Butozan Mile horvát festőművész vette maga mellé és ingyenes oktatásban részesítette. Itt dolgozott egészen Jugoszlávia összeomlásáig. Tavaly

áprilisban még az összeomlás előtt hazament Muraközbe és itt érte a felszabadulás.

Alig tíz nappal a felszabadulás után Gábor Zoltán már vonatra ült és álmai városába, Budapestre jött, hogy itt folytassa tanulmányait. Sajnos, a képzőművészeti főiskolára az idén már nem vették fel, de Gallé Tibor festőművész, felismerve a fiatal festőművész nagy tehetségét, ingyenesen felvette festőiskolájába, sőt nemcsak hogy ingyen oktatja, hanem még ellátást is biztosított a részére. Azóta Lendvai Gábor Zoltán a magyar székesfővárosban él s most kétszeres szorgalommal dolgozik s egymásután készíti rajzait vásznait.

Rengeteg akaraterő van ebben az alig húsz esztendőes fiatal-emberben és sok, nagyon sok tehetség. Kitűnő formaérzéke és művészi meglátása biztosítják fejlődését, a külső körülményekre erősen reagál és érzékenysége szinte szeizmográfyszerű. Alig egy évi budapesti tartózkodása idején sokat fejlődött s bizonyos, hogy a felszabadulás is egész bontakozó művészetén erősen érezteti hatását. Portréiban elsősorban az ember belső lelkivilága érdekli. Tele van tudásvágygal és fejlődő tehetsége mellett ez is biztosítéka, hogy a fiatal délvidéki képzőművészet joggal reménykedhetik benne.

Csuka Zoltán

Forgószél

Ne üzd kopóval, ne várd ökölrel,
ne keresd lánggal, ne temesd gyásszal,
ne vallasd magad ostoros váddal,
ne kutasd: honnan? ne bogozd: merre?
ne rettenj vissza, ne ronts előre,
ne mondd, hogy gyilkolt, ne sejtse, hogy jaj lesz,
ne zaklasd: mit hoz, ne számold: mit visz,
mit gyújtott föl és mit döntött romba.
Talán földrengés, talán égzengés,
talán csak halál, talán csak élet,
öröm vagy sirás, titok vagy válasz,
csoda vagy semmi, hajnal vagy este, —
de ha elkapnád, ha 'utolérnéd,
s kezedbe fognád: tán el se hinnéd
nagy csoda-titka semmi se volna
s ennyit se szólnál: vak pillanat volt.

BERÉNYI JÁNOS

Jegyzetek a faluról

Ez a kis írás nem tanulmány, nem rendszerbe foglalt néprajzi írás, csupán röpké képek sorozata a faluról minden tudományos igény nélkül. Mozaikok a falu, a nép életéből, amelyeket úgy vetek papírra, ahogyan falusi szemmel megfigyeltem.

A falu, amelyről szó lesz, magyar többségű tiszamenti falu a Délvidéken. A név nem is fontos, mert éppen olyan, mint a többi falu azon a vidéken és a megállapítások nagyvonalakban egész sor szomszédos falura is érvényesek.

*

Annyiban „falu“ a falu, amennyiben megőrizte sajátos életformáit, külön lelkeségét, iratlan törvényeit, amelyek népe életét évszázadok óta formálják és amennyiben a város hatása nem változtatta meg sajátos kulturáját és szokásait. Ennek a falunak az életét belülről, a faluban élő kevésszámú értelmiség munkájával mindeztideig nem sikerült jelentős mértékben megváltoztatni. A kevésszámú értelmiség külön világot alkot a faluban s ha igyekszik is újat vinni annak életében csak lassan ér el jelentéktelen sikert. A falu a maga évszázados életét éli s a mai élete csak annyiban különbözik a dédapák és nagyapák életétől, amennyiben azt a falu természetes fejlődése külső behatásokra magával hozta. Egy világlátott parasztnak, aki összejárta Németországot és Amerikát, hogy aztán némi vagyonnal hazatérjen, jobban érződik a hatása a falun, mint tíz iskolázott ember tanítása. A paraszttól szívesen tanul a falu, ha látja, hogy az új módszerekkel boldogul, nadrágos embertől kevésbé, mert úgymond; úr nem érthet a földhöz. Lényegben csak a falu fia tud változtatni, az értelmiség hatása legfeljebb külsőségekben nyilvánul meg, jórészt az öltözködésben. Ennek tulajdonítható, hogy a falu sajátos viseletét elhagyta, öltözködése városiassá lett, s ha néhány öregnek van is még a falu régi viseletét őrző ruhája, nem hordja, mert a gyermekei szégyenlik a „paraszti“ ruhát.

*

A falu fejlődése csak gazdasági téren érezhető jelentősebb mértékben. Gyakorlati hasznú elgondolások térthódítanak, noha a falu ebből a szempontból sem halad a korral. A termelés megszokott régi módszerek szerint folyik, legfeljebb azzal a különbséggel, hogy a fiatalabb gazdák már szívesen használnak műtrágyát, míg az idősebbek változatlanul azt az elvet vallják, hogy a jó földnek nem kell „patikaszer“, a jó paraszt pedig nem szánt

„könyvből“. A mezőgazdasági újítások térhódításának lassú volta arra vezethető vissza, hogyha az „új módival“ dolgozó földművesnek sikerült többet és jobbat termelnie rendszerint azt mondják, hogy az idén „rájött az idő“ és megvárják, hogy többéves gyakorlatban hogyan válik be a módszer. A paraszt nem szívesen kísérletezik új dolgokkal, ha azonban többévi tapasztalat meggyőzi annak jó voltáról, maga is alkalmazza. Jellemző azonban, hogyha egy évben nem válik be az új módszer, visszatér a régihez és később még nehezebb valami újat hozni a faluba. Érdekes ezzel kapcsolatban megemlíteni, hogy a faluban rendszeresen, évről-évre pusztított a sertésvész. A paraszt vakarta a fejét, sajnálta az elpusztult jószágot, gazdaságilag sokszor tönkretette egy ilyen vész, de belenyugodott azzal, hogy „nincs szerencséje a jószághoz“. Azután valamelyik gazda bevezette a sertések védőoltását. Néhány év alatt már mindenki alkalmazta ezt, még azok is, akiknek csak két-három malackájuk volt. Költséges volt, de remélték, megéri. A sertésvész pusztítása alábbhagyott, jött azonban egy év, amikor a védőoltások ellenére is elpusztultak a sertések. „A szérumtól van“ — mondták és a „patikaszerek“ elvesztették hitelüket.

A búza-kukorica vetésforgót is nehezen hagyták el. Most már termelnek ugyan iparnövényeket is, de erre csak a dekonjunkturális évek rossz gabonaárai kényszerítették őket. A gabonafélék mindig kevesebbet jövedelmeztek, mint az iparnövények, de addig ragaszkodtak hozzájuk, amíg a katasztrófális áresések nem kényszerítették új utak keresésére.

Érdekes, hogy a mezőgazdasági fejlődés hordozói nem a nagy vagy középbirtokosok, hanem a kisgazdák. Azok a kisgazdák, akiknek csak olyan kevés földjük van, hogy tökéletes kihasználása nélkül nincs biztosítva a megélhetésük. Ezek minden újjal kísérleteznek, nyugtalanul keresik a jobb megélhetés lehetőségét. Ők teremtették meg a virágzó kertgazdálkodást is.

*

A falu valahogyan nem években, hanem évtizedekben és évszázadokban gondolkodik, a divatos eszmék, a napipolitika hullámverése elől pedig elzárkózik. A kisebbségi sorsban sem érződött ezen a parasztságon és munkásságon a változás. A tanyavilág népe számára sohasem létezett „dinár“, sem „pengő“, mert ő még a forintnál és a krajcárnál tart. Ez mutatja legjellegzetesebben, mennyire hosszú idő kell ahhoz, hogy a falu teljeseni tisztában legyen az új fogalmakkal. A kisebbségi sorsban csak az értelmiség és az iparosoknak és kereskedőknek az a része igyekezett megtalálni a maga szerepét az új helyzetben, amely közvetlen kapcsolatot tartott fenn a hatóságokkal. A paraszt, a munkás legfeljebb

egy-két szót tanult meg az államnyelvből, de egy lépést sem közeledett a hatalmon lévőkhez. Politika nem érdekelte, nem érdekli ma sem. Különböző politikai pártok igyekeznek tért nyerni a faluban, a parasztság és munkásság zöme azonban elzárkózik. Egyetlen dolog, ami érdekli őket; a magyarság sorsa és a háború.

A faluban lakó értelmiség bármennyire is igyekszik növelni a falu kulturáját, csak kevés eredményt ér el. Különböző egyesületeket alakítottak az olvasókörtől a kugli-klubig, széles tömegeket azonban nem tudtak felrázni.

A falu olvasókörenek 1500—2000 kötetes könyvtárából kivett könyvek alapján igyekeztem megállapítani, hogy mit olvas szívesen a falu. Miután a könyvtárt a 8.000 magyar közül csak mintegy 2—300 ember veszi igénybe, csak azt állapíthattam meg, mit olvas ez a töredék. Kétségtelen ugyanis, hogy a többiek azért nem veszik igénybe a könyvtárt, mert szellemi igényeiket a saját háztartásukban található könyvek: a naptár, egy-két műtszázadvégi szentimentális, vagy kalandos írás és a biblia teljesen kielégítik. Akik olvasnak, azoknak 90 százaléka szívesebben olvassa a régi írókat: Vas Gerebent, Gárdonyit, Mikszáthot, esetleg Jókait. Az új, ma is élő írók közül mindössze egy-két szerző iránt érdeklődnek. Móricz, Herczeg Ferenc, Veres Péter könyveit olvassák, ezeket is azonban jobbadán a felfelé törekvő munkásság.

Az egyesületek élete eseménytelen. Inkább egy-egy iskolázott ember lelkesedése hozza őket létre, a nehézségek azonban már az elnök, alelnök és egyéb tisztet viselők megválasztása idején jelentkeznek. Azután az új egyesület rendez egy-két mulatságot és legfeljebb kártyatanya lesz a következő közgyűlésig, amikor újból választanak, majd kártyáznak és újból választanak. A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség szervezkedéséig ezen a téren, — egy-két átmeneti kivételtől eltekintve — az volt a helyzet, hogy az egyesületek élete semminemű kihatással nem volt a falu kulturális életére. Voltak egyesületek, amelyek egy-két évig dicséretes igyekezettel dolgoztak, később azonban itt is beállott a teljes tétlenség.

*

A faluvezetés ismeretlen fogalom. Vezetőszerepet rendszerint egy-két nagyobb gazda játszik a faluban, ezek azonban csak a vagyonuk révén jutottak vezetéshez és működésük csupán a községi politikára van kihatással. Nagyon nagy szükség volna olyan emberekre, akik a falu egész népét az egészséges fejlődés útjára veztenék.

Társadalmilag tagolt a falu. Az értelmiség, a nagygazdák, a kiscgazdák, a munkásság, a kereskedők és iparosok külön csoportot képeznek. A társadalmi különbség itt is létezik.

A falu mindent: a tekintélyt és a tehetséget is láncsal méri. Akinek több a földje, több a becsülete is. Ezt a rendszert azonban, — az a gyanúm, — az értelmiség vezette be. Szellemileg ugyanis nem lehet a vagyonos ember olyan korlátolt, hogy az értelmiségi ne barátkoznék vele.

A faluvezetés hiánya és az erősen érezhető társadalmi tagoltság a falu életének minden vonatkozásában érezteti hatását. A vezetés kérdéséről egyébként érdemes idéznem a falu egyik négy középiskolát végzett, nagyon értelmes, de a faluvezetést nem neki-
való dolognak tartó gazda véleményét. Amikor néhány társa arra biztatta, foglalkozzék a faluval, nehogy más, arra kevésbé alkalmas ember üljön a nyeregbe, körülbelül ezeket mondotta: Ha a falu vezetőt keres, majd megtalálja az alkalmas embert. Az nem veszélyes, ha átmenetileg alkalmatlan ember varrja magát a nép nyakába, mert a falu úgy is le fogja rázni.

A faluvezetés hiányát talán az magyarázza, hogy a népből, a faluból kiemelkedett intelligencia elhagyja a falut.

Saját iskolázott fiai elhagyják a népet, az idegenből jöttekkel pedig nagyon nehezen melegszi össze. Pedig: a népelet jelentősége az, hogy maga adja az erőforrást, a termőtalajt a saját vezetőinek, a jövő intelligenciájának kialakulására. Viszont ennek a vezetőrétegnek életében a nép megint céljá teendő, azoknak kell élnie, azokat kell védelmeznie, gazdagítania, akik közül kiemelkedett (Makkai Sándor: Népiintelligencia).

*

Jószándék számszámra születik, a falu felemelésére, fejlesztésére, de a leghangosabb akarások is értéknélküliek cselekvés nélkül. A cselekvésnél viszont mindig megtorpannak a tervezők. Közhasznú eredmények, gyakorlati érvényesülés, nem követi az elgondolásukat.

*

A felemelkedés kerékkötője éppen az, hogy ebben a faluban sok sikertelen szándék, nagyreményű fellobogás és visszahullás, sok elvetélt felemelkedési vágy, visszautasítás, fölényes lenézés, hátraszorítás gáncsolja új tervek megvalósításának útját: a falu bizalmatlan lesz, zárkózott, idegenkedő.

Másik akadálya a felemelkedésnek a szervezetlenség. Nincsen egyetlen átfogó szerv, amely gazdasági, kulturális és társadalmi egésszé tenné a falut. A sok egyesület ebből a szempontból káros volt: még jobban széttagolta, apróbb érdekcsoportokra, sokszor egymással szembenálló klikkekre bontotta a falut. A sok egyesület jórésze azért nem ért el semmi eredményt, mert nem a népi

közösség követelményeit, hanem egyesek érdekeit tartotta szem előtt. Akkor tévesztették el a célt, amikor a paraszt munkaszere-
tetét és becsületességét nem olvasztották egybe az értelmiség kul-
túraszerezetével oly módon, hogy ebben a közösségben kialakulhas-
son az az egészséges szellem, amelyben a falu minden dolgozni
akaró fia, akár paraszt, munkás, iparos, vagy kereskedő, képes-
ségeinek megfelelő szerephez és munkakörhöz jutott volna.

*

Furcsa a falu, ha az ember így mikroszkóp alá veszi. Furcsa,
ha életének különböző megnyilvánulásait külön-külön vesszük
szemügyre. Ha azonban madártávlatból nézzük mint közösséget,
egészen más képet mutat. Minden differenciáltsága ellenére is egy-
séges aban, ami a falut jellemzi: időtálló, romlatlan, megbízható,
népi és magyar. Kiveti magából azt, aki nem ilyen.

Muhi János

De Isten hallgat

*Be szép az est! Ezüst-hideg és holdas,
És milliárd kis csillaggal kirótt.
A feleségem fáradt, ma nem olvas.
Bekapcsolom hamar a rádiót.
Talán az éter tud a vér, a holt vas
Örületén túl most valami jót:
Zenét vagy mást? csak botorkál a lélek,
Mig hullámhosszat s állomást cserélek.*

*S kíváncsin indul a fonálka máris
A villany-fényes üveglap alatt.
Hírek, szól Róma! Hírek, mondja Páris,
S futtában hallok csak a szavakat:
Ágyúszó... bomba... légiharc... kanális...
Tűz és pokol, mely Londonra szakadt...
Hírek cukorban, hírek zöld epében:
A végzet hangja dübörög a gépben.*

*S csak keresek tovább a hideg ürben,
A véres szavak orgiáin át
Valami mást... A tébolyból kiszűrten
Valami halk, halk esti muzsikát:
Az Isten hangját meleg hegedűkben...
Csak keresek... A csillagmíriád
Kigyult szférái zúgnak áradóan,
De Isten hallgat most a rádióban.*

HÓDSÁGHY BÉLA

Kosztolányiné védelmében

(Levél Mórícz Zsigmondhoz)

Kedves Zsiga Bátyám!

A Kelet Népe egyik legutóbbi számának „Szerkesztői Asztal”-rovatában Ön a többek között azt írja „Ir-do-gá-ló nő-cske” jelígre:

„Nincsenek már nő-írók, azaz kettő mégis: József Jolán... és Görög Ilona, aki Kosztolányiról a vérig sértett feleség ádáz-ságával nyilatkozott. Különösen Ilona az első magyar feleség, aki a férjéről úgy ír, ahogy mi férfiak szoktunk a nőinkről írni: állandóan magasztalva s közben bemutatva a Lény kicsiségét.”

Félfüllel hallottam valamit arról, mintha Kosztolányiné könyvét támadások érték volna. Nem tudom, hogy ez a pár sor, amelyben Ön a kérdéshez hozzászól, sommázása-e ezeknek a támadásoknak vagy ezektől független megnyilatkozás, hogy úgy mondjam, „egyéni akció.” De nekem ez is elég ahhoz, hogy az ügyet a tulajdon tyúkszememnek érezzem, amelyre ráléptek s Kosztolányiné helyett is felszisszenjek. Kosztolányiné könyvéről agyanis annak idején én számoltam be a Délvidék irodalmi folyóiratában, a Kalangyában és abban meglehetősen költségbe vertem magamat Kosztolányiné mellett.

Feltételezhető természetesen, hogy vannak emberek, akik jobban értenek könyvekhez, írásokhoz, mint én. Ezt, elvben, nem is vontam kétségbe soha. A helyzet azonban ezuttal mégis az, hogy megtámadottnak érzem magamat álláspontomban, anélkül, hogy ez a támadás álláspontom tarthatatlanságáról meggyőződött volna. Ma is állok mindazt, amit Kosztolányiné könyvéről írtam és egyszerűen az a véleményem, hogy akik Kosztolányinét kicsinyességgel és féltékenységgel vádolják s indítékait a vérgisértett nő bosszúvágyával magyarázzák, tömeghisztériának estek áldozatul és nem a könyvből olvassák azt ki, hanem a könyvébe bele. Én effélet nem találtam Kosztolányiné könyvében, amelyet életem egyik legmeggrázóbb élményeként jellemeztem, nagyítóüveggel sem, csillagvizsgáló távcsővel sem s ahhoz, hogy más találhasson, legalább is oly nagyfokú olvasói rosszlelkiismeret szükséges, mely minden hangosabb tolvaj-kiáltásra összerezzenjen és találva érezze magát. Ma is az a véleményem Kosztolányiné könyvéről, hogy az örökkévalósághoz méltó tett volt.

S ezt éppen azért kívánom bebizonyítani, ami által kétségbevonatott: az Ön terhelő vallomása által. Ön Kosztolányiné mód-

szereiről ugyanis azt írja: „Állandóan magasztalva s közben bemutatva a Lény kicsiségét.“ Nos, had árulom el, hogy éppen ez a produkció volt az, mely engem tapsra ragadtatott. — Kosztolányi-tanítvány vagyok, ha úgy tetszik, Kosztolányi kreatúra. Esküszöm mindarra, amit Kosztolányi tett és vallott. Esküszöm a nagyságára, az örökkévalóságára, a művészetére, írói erkölcsére, mindarra, amit szóban és tettben kinyilvánított. A Kosztolányi-ház meghitt bizalmasa voltam s az, aki erre a bizalomra méltónak talált, maga Kosztolányi Dezső volt. Ezt a bizalmat nyilván ki kellett érdemelni valamivel. Ha megértésem csak egyszerű visszhang volt is, oly visszhangnak kellett lennie, mely Kosztolányi számára többet jelentett rajongók és futóbolondok hódolatánál, akiknek állandó ostromát különben is halálosan ünta már. Ertettem valamit ahhoz, amit Kosztolányi a magáénak vallott és ez a jogcímem arra, hogy intencióinak tolmácsolására vállalkozzam. — Méginkább Kosztolányi-tanítvány volt Görög Ilona, aki-ben ezt a hajlandóságot az örök nőnek és szerelmes élettársnak az Eszménykép alkotórészévé átlényegülni-vágyó odaadása is fokozta. Kosztolányiné? Mi kifogásuk ellene egyeseknek? Hiszen Kosztolányiné nem is létezik! Merő szemfényvesztés, okkult büvöszmutatvány az egész. Kosztolányinéban ma is az ura szelleme él és hat tovább. Az ura szelleme költözött belé, az vezeti a kezét. Amit Kosztolányiné csinál, azt voltaképpen még mindig Kosztolányi csinálja. Kosztolányi életrajzát még a másvilágról is Kosztolányi írta meg. Az ő szelleme volt a legfőbb sugalmazó, a műspiritusz rektora. Kosztolányiné csak médium, Kosztolányi Dezső médiuma és túlvilági képviselője. — „Az imádott Lény kicsisége“? De hát nem ez a kicsiség-e Kosztolányi eszményképe a nagyságról, a „Kosztolányi-iskola“ már-már sztereotip jellemzőmód-szere? Nagy az, ami mély; mély az, ami emberi; emberi az, ami kicsiny, véges és esendő, hirdette Kosztolányi egy életén át. Nem a gyarló emberi bukik-e el minden Kosztolányi-hősben? A Véres Költő-ben? Az Édes Annában? A Pacsirtában? Nem ez a semmit el-nem-hallgató szókimondás-e az, mely alakjaiban az emberit le-leplezi s ezáltal emberi közelségbe hozza? Nem ettől a „tekintet-nélküli“, minden gyengédséget és együttérzést megtagadó, „kegyetlen“ és „kegyeletlen“ művésztől nyerik-e távlatukat és mélységüket, nem ez-e a Kosztolányi-művészet titka s egyben leg-lényege? Mi köti ezt az író? Semmi. Nem hisz, nem szeret, nem gyűlöl. Mint írónak nincs szíve, indulata. Csak szem, mely lát és megfigyel, hidegen és józanul, nem veszítve el a fejét a legvál-ságosabb pillanatokban sem. S ez nem az ember veleszületett természete, szadizmusa vagy masochizmusa, hanem egyszerűen az író következetessége. Kosztolányi annyival nagyobb minden más írónál, amennyivel következetesebb: helytállóbb. Az írói nagyság

önfeláldozó hőroza ő. azé a nagyságé, amelyet sohasem tehettek magukéva pityipalkók, az emberi akarat és becsvágy apró gseftelői és alkalmi lovagjai. Irói nagyságának titka az. hogy mert akarni, ami végső következésben nem jelent egyebet, mint következetes alkalmazkodást a felismert küldetéshez. Mert a szemükbe nézni a dolgoknak és minden borzalomnak. Mert a szemébe nézni önmagának. Bátorsága volt irói nagyságának próbaköve, mely által önmaga fölött is hatalmat nyert. Ezért tudatosan állandóan ezt tette próbára. Az érdekelte elsősorban, amitől emberileg a legjobban félt és borzadt: a halál, a bűn. Kivégzéseket is végignézett, a halottégető kemencébe is bekukkantott. A tulajdon betegségét is így szenvedte végig, állandó helyszíni tudósításokban számolva be róla. mondhatnók, az utolsó pillanatig, mint hőse. Seneca, aki a fürdőkádban ülve a hóhérai által felvágott ereiből lassen elfolyó vére hatásáról s a meghalás pokoli gyötrelmeiről számol be közvetlen észletei alapján, nem vergődve és kínlódva, mint valami levágott csirke, hanem íróhoz és tudóshoz méltó sztoicizmussal, mint aki a tulajdon halálán is már régen túl van. Kosztolányi Dezső számára minden csak eszköz, az írás eszköze; rokon, testvér, szülő, szerető, ő maga is. Vagy ő magát talán nagyratartotta emberileg, holmi természetfölötti lénynek, istenfinek, akit „csak hódolat illet meg, nem bírálát”? Ha életben marad, igényelte volna-e s egyáltalán hozzájárult volna-e, hogy valaki ebben az értelemben fessen portrét róla? Nem érezte volna-e ezt a hamisítást az ő minden hamisítástól annyira irílózó és semmit jobban meg-nem-vető lénye élete és művészete megcsúfolásának? S ha életraizát történetesen ő maga írta volna meg, nem a végest, a gyalglót, az esendő emberit és mindig csak az emberit hangsúlyozta volna-e önmagán is elsősorban?

És mit tett Kosztolányiné? Ugyanezt tette. Olyannak mutatta be Kosztolányit, amilyen volt a valóságban: végesnek és esendőnek, a nagyság bukott angyalának. Mi volt a „bűne” Kosztolányinének? Az, hogy nem a Bálványnak emelt oltárt, hanem az embert mutatta be. De engedtessek meg nekem, hogy Kosztolányi szellemének földi képviselőtében e cselekedetét ünnepélyesen jóváhagyjam és szentesítsem. Szilárd meggyőződése, hogy Kosztolányi, ha élne vagy egy órára feltámadna, elsőnek hajtáná földig hódolata és elismerése lobogóját a feleség munkája előtt, aminthogy meggyőződése az is, hogy erre a hódolatra és elismerésre nem a feleségnek kijáró köteles udvariasság készítetné, hanem a felelősségtudata magaslátán álló irói lelkiismeret.

Kisbéry János

Két nemzedék

I.

A délvidéki magyar ifjúság az elszakítottság utolsó éveiben hallatott magáról a legtöbbet.

Az a feszítő erő, amely a nemzet kimeríthetetlen kútjából, a népből táplálkozott, mindent elsőprő lendülettel kiemelte a magyarságot, elsősorban ifjúságunkat — amelyet a negyvenes években második nemzedéknek szerettünk nevezni — abból a kellemtelenül szűk életkeretből, amelyben megsemmisítésére törekedve belekényszerítették. A ránkzudult gyötrelmek és gondok növekedő tömege előtt egymást megértve és szeretve találkoztunk s válogatás nélkül elfogadtunk minden megbízást, amit tiszta, jellemes lelkiségünk, fajtánkhoz való tartozandóságunk, ezeréves kereszténységünk és nyugati kulturánk megkívánt. A közös feladatok maradéktalan elvégzésére a fiatalság rendelkezésre bocsátotta elpusztíthatatlan energiáját. hegyeket mozgató, harsogó lelkesedését, az idősebbek pedig, akik a kisebbségi életiskola felsőbb osztályaiból érkeztek, körültekintő higgadságukat, csalhatatlan ítéletüket, bőséges tapasztalataikat nyújtották. Ezekben az időkben olyan ifjúságot ismertünk fel, amely már a saját szemével nézte és vizsgálta nemcsak az idegen világ hamis és megtévesztő színeit, hanem az egy táborba tartozó közös munkára vállalkozó öregebbek lelkiségét, világszemléletét, gondolkodásmódját is s kikereshette magának azokat, akiket a legközelebbállónak tartott magához, akiről tudta, hogy megértik és megbecsülik.

Addig azonban, amíg az ifjúságnak évt a rétegeződése, könnyebben járható, széles medret vághatott, nehezen mozduló kisebbségi életünkben, sokáig heves harcoktól visszhangzottak egyesületeink, — amelyekben csonka életünk gyenge mécsese pislákkolt — s a termekben gyulékony anyaggal jártak-keltek az új idők fátkyavivői. Ma úgy véljük, hogy termékeny és áldásos volt az a küzdelem, amelyet öregek-fiatalok, népi és konzervatív, jobb vagy baloldali jelszavak pufogtatásával vívtak meg, hiszen a szellem egész síkjáról elűzték a megtévesztő látomásokat s ilyenformán a saját maguk által teremtet világozóságban nyugodtan rábízhatták magukat ösztöneikre. A tisztítóúz lángja a magyar egyesületekben égette le a magyar ifjak lelkületéről az idegen sallangot, amit egyesek akkor szereztek, amikor fejlődésük és tanulásuk közben talán akaratlanul is magukra szedték a robantó eszmei területen, ahol különböző világnézetekkel kacérkodva ráeszmélhettek a kisebbségi élet első parancsolatára: min-

den világnézeti tagozódáson felül elsősorban és kizárólag magyarok vagyunk. Az egy tábor, egy család létrehozásában döntő fordulatot hozott ez a felismerés, amellyel a leggyakrabban munkára jelentkező ifjúságunk soraiban találkoztunk.

Az első generáció, az összeomlás fáradt, meggyötört nemzedéke ezalatt kifulladás és megsemmisült az idő mohó tűzkatlanában. A második nemzedék viszont már felállította a megmásíthatatlan élettörvényt: akárhogyan is vizsgáljuk a társadalmi fejlődés annyifelé hasadó vonalait, jelenségeit és történeteit, minket magyarokat elsősorban magyar lelkeségünk sugallata érdekel s aszerint ítélünk meg minden megnyilvánulást. A magyar eszmei gondolon belül kívánjuk megoldani szociális, társadalmi és egyéb problémáinkat.

II.

1918 magyar ifjúsága hamar elégett a mindennapi kenyér utáni hajszában azokban az években, amikor még ügyetlenül tekingették körül s mosolygó arcot, hívó szót, jóbarátot kerestek.

Az elesettség útjain bandukolt nemcsak az ifjúság, de a magyarság is és a mellőzött, elűzött ember megbántottsága, gyötrelme kínozza. Pedig milyen sugárzó munkakedvvel indult volna neki az életnek, de nem kellett, mert magyar volt. Az volt a hibája, hogy magyarsága megőrzésével, kihangsúlyozásával akart boldogulni és túlságosan érezte még a hirtelen megszakadt magyar élet kisugárzását. A magyar ifjak ezrei váltak semmittevők-ké, elűzték az iskolapadokból, a műhelyekből, a boltokból s nem volt más választás: Magyarországra menni vagy vállalni a fenyegető megsemmisülést. A legtöbben dacosan maradtak. Hiába igyekeztek később tehetetlen és termékeny esztendőik után, amikor már családalapításra kellett volna gondolni, megkeresni azokat a vékony gyökérszálakat, amelyekbe belekapaszkodhatnak a bácskai talajba, mégsem tudták megtalálni helyeiket. A szemeiket az utánuk következő nemzedék nyitotta fel és adott erőt ahhoz, hogy a megmaradottak is részt vehessenek az együttes munkában.

A legtöbbet ezek szenvedtek, az élet a legkegyetlenebb hozzájuk volt. A felszabaduláskor rájuk mondták, amikor állásért, egy kis elégtételért, a szenvedések jóvátételéért jelentkeztek, hogy megöregedtek. A negyvenévesek megöregedtek a várakozásban, a tűrésben, az állandósuló nélkülözésben. Mindent egy lapra tettek fel: a felszabadulásra s mire megérték, az idő ősz hajszálakkal szórta be makacs fejüket s elviselt emberek mélyen ülő ráncait véste az arcukra. Sok igazság és fájdalmas keserűség csendült szomorú válaszukból: igen, az idő eljárt felettünk; de kinek az áldozatai vagyunk? Nem a magunké, hanem a magyar-

ságé, amely most azt mondja a negyvenéves emberre, hogy már nem rugalmas, észjárása kissé lassú, munkateljesítménye nem kielégítő. A büntetés elég kemény és szigorú volt, de az a lelkielő, amely elősegítette, hogy elviseljék a csapásokat, olyan tiszteletet parancsoló öntudatos magyarokká kovácsolta őket, hogy minden megpróbáltatásnak újult erővel ellen tudtak állni.

Ezt a „megöregedett“ ifjúságot látjuk elsőnek a piros-fehérszöld színpompába öltözött utcákra özönlő felzabaráskor, ők keresték meg a bevonuló honvédek lágy és testvéri tekintetét s huszonhárom év visszaszorított érzései szinte az eget ostromolták. Látni kellett ezeket a derék fiatalokat, hogy megérthessük őket. Mindig azt hajtogatták, hogy képtelenek beleélni magukat az új idők rendjébe ősi és elavult nézeteikkel, amelyekkel nem lehetett boldogulni. Fénytelen szemeikben az élet reflektora leállítva pihent s az első hívó szóra kigyulladt, végig szántotta a magyar ugart, lelkesített és megmutatta magát.

Ha lehet fokozni a magyar jelzést, akkor a kisebbségi sorban félreállítással, mellőztetéssel büntetett első nemzedéket illeti meg a legderekasabb magyar elismerés. Ne vegyük el a kedvüket azzal, hogy öregeknek nevezzük őket, mert megnyomorított életük, a feltárukozó lehetőségek sorban visszaadják derűs, mosolygó fiatalságukat, jókedvüket, amelyektől durván megfosztották őket.

III.

A kisebbségi különélés alatt felnevelkedett és az új időkbe beleszületett ifjúságunkat nevezzük második nemzedéknek a könnyebb és feltűnőbb megjelölés kedvéért. Már az új viszonyokban tették meg az első lépéseket, inkább megszokták az idegen szavakat s kevésbé fenyegette őket az a veszély, mint az első nemzedéket: a gyakori összehasonlítás s az emlékezés a magyar életre, ami álmódoszóvá tett sokakat és bágyítóan hatott. Merészebben és kitartóbban szembenéztek a rideg valósággal, amelyben gondolkodni és cselekedni kényszerültek s ezért tovább is mehettek. Az első generáció fölött még töprengéssel, kereséssel suhant el a nemzetköziség történetében aránylag röpké idő, az utánuk következőkben azonban már több tájékozódási készség, harciakarat, szívós munkavállalás mutatkozott meg. Siettek ismerkedni, kitapasztalni mindent, ami egyenrangúvá, küzdőképessé teszi őket, az államhatalom dédelgetettjeivel szemben. A világnézeti csatákból sem vonták ki magukat, tanulmányozták a társadalmi megoszlásokat s megtalálták a helyüket a nép sorai között. Az, aki alkotni, tevékenykedni akar, a néphez megy, annak a szívverését hallgatja és azért cselekszik. A nép nyújtja az erőt, az értéket, a segítséget: nem lehet nélkülözni. Mert a népnek sok

minden hiányzik és sok mindenre tart igényt, hogy elmaradt élete tökéletesebb és kialakultabb legyen. S felpattantak a szociális kérdések, amelyek iránt ki lehetne az ifjúságnál fogékonyabb és megértőbb? Ennek a félreértéséből, sokszor rosszindulatú félre-magyarázásából került az ifjúság egyes rétege olykor abba a gyanúba, hogy nem a magyar nemzeti eszme segítségével kívánja megoldani a népi kívánságokat.

Kétségtelen, hogy a világ eszmei vajadásának rezgései a délvidéki ifjúság sorait sem kímélték meg s akadtak, akik ideig-óráig kacérkodtak a világot megváltani akaró izmusokkal. Ne feledjük, hogy voltak idők, amikor Európa nagyobb részében marxi szociális elvekből indultak ki a társadalmi kérdéseket megoldani s ezt követte olyan korszak, amikor a másik véglet csalogató fénykévei mutatták az ifjúságnak az ellenkező utat. A délvidéki magyar ifjúság dicséretére mondható: egyes régen elmaradt, elkülönített tulzóktól eltekintve nem esett bele kábultan és meg-szédülve annak a bűvlámpának fénykörébe, amelyet föléje tartottak. A fiatalság kíváncsiszkodó érdeklődéssel hallgatott meg mindent, aztán maga válogatta ki az anyagot, jó és rossz részekre bontotta s eldöntötte, mit tart meg és mire van szüksége. Magyarsága ezekben az években kapott tökéletes eszmei tartalmat. A magyarsághoz mint eszmei célhoz, életküldetéshez segítségül vette emberséges gondolkodását, szociális meglátását, népi együtt-érzését, azt a csiszolt nemzeti lelkiséget, amit ugyanezen időben szociális, vagyis népi magyar életcélnek neveztek. Olyan népi és szociális törekvésnek, amelynek gyorsabb ütemű megvalósításán a nép felemelése és boldogulása érdekében Gömbös óta követke-zetes felelősségvállalással dolgoznak a magyar kormányok. Ifjúsá-gunk mégis sokáig az újtól irtózó, régi romantikus széplelkek rémlátásaitól gyötörve támadások központjában vergődött s a fel-szabadulásnak kellett bekövetkeznie, hogy teljesen igazolja: faj-szeretetét s azt, hogy haza és nemzetimádata és kötelességtudata ugyanolyan erős — ha nem erősebb — mint szociális népi élet-szemlélete és társadalmi követelése.

IV.

Két nemzedék sorshelyzetét, kiütköző tulajdonságait igyekez-tünk megrajzolni egy-egy villanással, élénkebb ecsetvonással. Teljes lelki alkatuk és értékük megörökítéséhez hosszabb-idegű tanulmány szükséges. Sok száz oldal, hogy részleteiben fel-bonthassuk összetételüket, munka teljesítményüket, az elindulás meredek lejtőit, amelyen hányszor visszagurultak, mint az ügyet-len hegymászó, aki nagy bátran nekimegy az előtte ágaskodó sziklarengetegnek. A mi életünk végeláthatatlan zuhanások, nagy lemondások ismétlődése volt, amelyben kékre vertük magunkat,

hogy csak úgy sajgott bele minden testrészünk. Mégis a természetimádó rajongásával mindig és újra nekivágtunk a nagy útnak; a boldogulás és a fennmaradás lehetőségeit megkeresve. Ke-restük az adottságokat, amelyek hozzásegítenek ahhoz, hogy megmutathassuk milyenek vagyunk, mi maradt meg életünkben s mit szereztünk hozzá. A hazatért nemzedékek közül a fiatalabb a boldogabb, mert bontakozó fiatalsága, mint a szomjas szivacs magába szívhatja a magyar élet dús harmatozását. Az első nemzedékből tényleg sokan már nehezebben mozognak s nem olyan fürgék a mai fordulatok, gyors cselekvéseket igénylő világban.

Hazatért ifjúságunk legértékesebb emberi tulajdonságának tartjuk népi gondolkodását, amely a mi megítélésünk szerint soha nem jelenthet semmiféle szélsőséget, csupán a nemzet legértékesebb rétegének, a népnek igaz megbecsülését és azt a szép törekvést, hogy életrevaló és időálló célok megvalósítását nélkülük nem lehet elképzelni.

Csuka János

És tudja már

Az őszt lesem most az ablak mögül,
A fáradt embert, aki lopva, halkán
Utcánkba tért s a gesztenyék alatt
Bokáig süpped a szagos avarban.
Kikopogok a párás üvegen
S megkérdem tőle, hova, merre mén?
Aztán csak nézem, nézem a nyomát,
Mely sárgán int és halott-feketén,

És úgy érzem, hogy fájni kezd a szívem,
Enyhén és könnyen, ahogy néha fáj,
Ha egyedül vagyok — a szoba mélyén
Lengetni kezdi fátylát a homály —
S eszembe jut, hogy ötven éve játszom
Hiába itt és lassan menni kell
A sir felé, csak menni szép-szelíden
És nem törődni többé semmivel,

És senkivel, csak menni, menni, menni
Behunytt szemekkel, mindig egyedül,
Mint aki messze csillagokba néz már
És tudja már, hogy észrevétlenül
Elmulott minden, ami szép volt itt lenn,
Meleg volt, jó volt, édes, ismerős
És nemcsak kinn az utcát járja lopva,
De hozzá is beköltözött az ősz.

HÓDSÁGHY BÉLA

ERDÉLYI TIBOR:

REMÉNYTÜZEK

Versek — Király nyomda kiadása, Sopron, 1941

Erdélyi Tibor a Délvidéken született, Fehértemplomban, de már kora ifjúságában elszakította innen a fekete magyar sors és most a nyugati végeken, Sopronban dolgozik a magyar művelődésért. A gyermekkor örök és kiszakíthatatlan élménye azonban a szívében maradt, a trianoni sors pedig egész költészetére rányomta bélyegét. Verseskönyvének a címe is a magyar feltámadást várja; 1938-ban, Szent István napján írta a kötet címadó versét Erdélyi Tibor, azon a napon, amikor szerzte a Balaton partján nagy maglyákat gyűjtöttak, **reménytűzeket**, a nemzet feltámadásának reménytűzeit. S nem sok idővel később már be is következett a békeszerződések felülvizsgálásának első lépése, Felvidék egy része visszatért. Szülőföldjének, **Fehértemplomnak** külön verset szentel Erdélyi Tibor, a szülőföld felé száll sóhajta, a szülőföld felé, ahol édesanyja, édesapja és kis huga nyugsznak a temetőben s ahová ő nem juthat el. Erdélyi Tibor költő és katonaeMBER, a magyar irodalomban igazán nem ritka jelenség és csak őseink példáját követi hűségesen, amikor dalaiban elsősorban a haza és nemzet sorsát énekli. Tisztult, emelkedett hazafiasság, nemzetének mélységes szeretete jellemzik verseit s emellett a család nagy élménye, a család, ami az ő számára a leginagyasabb fokú költészet. A felszabadulást „szent gyilöllettel” várja s ezzel a motívummal nem egyszer találkozunk verseiben. Erdélyiben a „kisebbségi

sors” más síkon jelentkezett, ő szülőföldjéről elűldözve, örökös nesztaigiában szűkebb pátriája iránt élte át a trianoni két évtizedet s dalolta meg ennek a két évtizedek érzéseit. Erdemes rá a felszabadult Délvidéken figyelni, hiszen eddig úgy sem lehetett volna, a sors azonban megadta, hogy a Délvidékről elszármazott költő versei most már ide is eljuthatnak. Erdélyi Tibor testi és lelki gyökerei pedig ide érnek és innen soha egy pillanatra el nem szakadtak.

Csuka Zoltán

LAJOS ÁRPÁD:

A MAGYAR NÉP JÁTEKAI

136 l. 48 képpel és 43 kottapéldával. Budapest é. n. Franklin Társulat kiadása. Magyarságismeret sorozat.

Lajos Árpád könyve hetvenhét magyar népi gyermekjátékot mutat be, amelyeket a fiúk és lányok csoportosan szoktak játszani a szabadban. E játékokat a szerző maga gyűjtötte az ország különböző részén. A játékok leírása előtti rövid előszóban a nemzeti gyermekjátékok értékeire hívja fel a figyelmet. Bevezetésében rövid játékelméletet ad, amely alkalmas arra, hogy a magyarnépi gyermekjátékok iránti érdeklődést felkeltse, és a nemzeti gyermekjátékok megbecsülésére intsen. Elmondja, hogy a gyermekek játékaiban a felnőttélete tükröződik, de nemcsak a ma élete van meg bennük, hanem letűnt idők régi szokásainak, történeti eseményeknek, meséknek, balladáknak értékes töredékei is, amik a játékok keretében konzerválódva mai napig fennmaradtak. Bevezetésének legértékesebb része az, ahol a játékokat a gyermekek szem-

szögéből nézi; kiemeli a játékok fontos nevelő és önnevelő értékeit; jellemző különbségeket vesz észre a fiúk és a lányok játékaik között. A fiúk játéka jobbára „sport”-ra gyakran van egyéni — vagy csapatverseny jellege, a lányok gyönyörét sikeres kifejtése adja meg. A lányok játéka inkább költészet: a tánc, a dal és a hangulat az uralkodó eleme. Ezeket a megállapításokat a közölt játékok igazolják is.

Lajos Árpád könyvének a játékok közlésével elsősorban gyakorlati értéke van. A tudományos játékkutatás szempontjából kétségtelenül hiányossága az, hogy az eddig publikált népi játékokról — pedig vannak e téren is értékes munkák — egyáltalában nem vesz tudomást. Nem kutatja az általa közölt játékok elterjedtségét sem. Viszont a játékok gyűjtésével hasznos és értékes anyagot szolgáltatott a néprajztudománynak is. Mind tudományos, mind gyakorlati szempontból nagy értéke könyvének a játékoknak minden mozzanatra kiterjedő pontos leírása. Leírásai alapján az egyes játékokat hűen magunk elé tudjuk képzelni, utána tudnók játszani és meg tudnók másokkal taníttatni. Ebben nagy szolgálatot tesznek a játékokhoz bemutató igen szerencsés fényképfelvételek is, amelyek a játékok hangulatát is megadják. A közölt dalok és mondókák egyrészt szervesen hozzátartoznak a játékokhoz, másrészt önmagukban is értékesek, mert népi gyermekdalaink és gyermekköltészetünk anyagát szaporítják új, értékes darabokkal.

Lajos Árpád könyvét nagy élvezettel forgathatják, akik érdeklődnek a magyar nép élete iránt. Az ifjúsággal foglalkozó nevelők számára pedig hasznos segédkönyv lehet, szép magyar játéko-

kat taníthatnak meg belőle növendékeikkel. A játékok pontos leírásával pedig hasznos szolgálatot tett a magyar néprajztudománynak is.

Banó István

PANDUR PÉTER HÉT BAGI MESÉJE

Dégh Linda gyűjtése. Pohárnok Zoltán fametszeteivel. 125 l. Budapest. é. n. Officina.

A néprajz iránti érdeklődés örövendetes jele, hogy egyrészt a tudományos igényekkel megírt munkák — különösen amelyekben bármilyen természetű anyag-közlés is van — az olvasóközönség széles rétegeinél kedves fogadtatásra találnak; másrészt készülnek kimondottan a nagyközönség számára is néprajzi tárgyú könyvek, és ezekben sem kell a néprajz anyagát bármilyen formában is átalakítani. Ilyen kiadvány Pandur Péter hét bagi meséje is. Diszes kiállítású, bibliofil jellegű kötet. A mesék minden változtatás nélkül eredeti szövegükkel vannak közölve. Pohárnok Zoltán fametszetei pedig olyanok, mintha a mesékből léptek volna ki.

A kiadvány, mint a címe is mondja, hét népmesét tartalmaz a bagi (Pest m.) Pandur Péter elmondásában. A mesék gyűjtőjének, Dégh Lindának, rövid bevezetője a mese világához, a mai mese életéhez akarja közelebb vinni az olvasót. Azután rövid jellemzést ad a mesék elmondójáról, Pandur Péterről, aki végigjárta a paraszti sors úgyszólván minden állomását, és máig is nagyon szegény ember maradt. De mesélni bőségesen, olthatatlan kedvvel és nagy alakítóképeszséggel tud. A mesék újszerűsége és szépsége nem annyira tartalmukban van, hanem Pandur Péter eredeti előadásmódjában, az egyes jelenetek naivan kedves kiszínezésében,

az előadás elevevességében. A közönség ízlésének fejlődésére mutat, hogy a népmeséket eredeti formájukban, nyersnek látszó természetességeiben is tudja élvezni, nemcsak irodalmilag átszűrte, hanem alakjukban.

(Egyébként Dógh Lindának Pandur Péter teljes mesekincsét felölelő munkája most van sajtó alatt, az Új Magyar Népkeletési Gyűjtemény III.—IV. köteteként fog megjelenni. E nagyobb gyűjteményben az e könyvben nélkülözött, többetmondó bevezetést, és a mesékre vonatkozó jegyzeteket is meg fogjuk találni.)

Banó István

ERDELYI MAGYAR EGYETEME

Szerkesztette: Bisztray Gyula, Szabó T. Attila és Tamás Lajos. Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása, Kolozsvár, 1941.

A közel 500 oldalas hatalmas kötet a kolozsvári Ferenc József tudományegyetem történetét mondja el. A másfél év óta ismét magyar egyetem, sohasem válhatott teljesen idegen szellemi kincsé, mert ettől megóvta magát. Maguk a románok is érezték, hogy a magyar tudományosság e kitűnő intézetéhez nekik vajmi kevés joguk van. Amennyire lehetett el is hanyagolták. Hiába küzdöttek az egyetem tekintélyéért román professzorok, így még a sovíniszta Ghibu is, a kolozsvári egyetem mindig mostoha-gyereke maradt Romániának.

A biliofil kiadásnak is beillő kötet bevezetőjében Hóman Bálint vallás és közoktatási miniszter Erdély történelmi fejlődésének legfőbb hatóerejéről az iskolát jelöli meg. Egyébként az egész kötet Hóman Bálint miniszter szerkesztésével és gondoskodásával mutatja meg az erdélyi tudományos élet felvirágoztatása érdekében.

Részleteiben is alapos tanulmányával Bisztray Gyula bizonyítja mindazt, amit Hóman Bálint bevezetőjében csupán érthetett, hogy a magyar művelődés Erdélyben ősi hagyomány és, mint ilyen külön szerepet kap a magyar tudományos életben. Bisztray jegyzetekkel bővebben ellátott tanulmánya gerince a kötetnek.

Szabó T. Attila az Erdélyi Múzeum Egyesület történetét írja meg, Makrai László az egyetem történetét 1872-től 1919-ig, Mátrai László az egyetem jelentőségét ismerteti európai szempontból, György Lajos pedig az egyetem könyvtárának működését, történetét és mai helyzetét ismerteti különös tekintettel az erdélyi magyar könyvtári életre. Tanulmányából kiérzik, hogy a könyvtári tudománynak szakembere.

Értékes és szemléltető tanulmányokkal járultak hozzá a kötet magas színvonalához: Biró Sándor, Gálai László, vitéz Nagy Iván, Dr. Rudai Dezső, Szalai Béla, Szily Kálmán és Tamás Lajos.

A szép kiállítású könyv a Kormányzó Úrról készült kitűnő rézkarcokon kívül számos illusztrációt közöl és mindent összevetve méltó ahhoz a tudományossághoz, amelyet az erdélyi művelődés és a kolozsvári egyetem jelent.

Herceg János

MIKÓ IMRE: HUSZONKÉT ÉV (1918—1940)

Mikó Imre az erdélyi magyar politikai történelmét dolgozta fel s mivel az elmúlt évtized kisebbségpolitikai életének kialakításában maga is részt vett, sok érdekes és változatos színnel élénkíthette azt a képet, amelyet a Romániába kényszerített kétmillió magyar kálváriajárásáról alkothattunk magunknak. Minden páthosz

nélkül fródtak ezek az egyszerű emberi sorok, amelyek méltók tömör és kifejezésteljes mondani-valóikkal ahhoz az öntudatos erdélyi magyarsághoz, amely a leszakadt nemzettömbök között a leghamarabb találta meg tiszta, jellemes magatartását, kiegyensúlyozott lelkiségét és megvásárolhatatlan fajszeretét. Ha Erdélynek is jutottak peremberek, akik egyéni érvényesülésért, a megcsillogtatott látszat pozícióért, szereplési lehetőségeikért, vagy hibás elgondolások következményeként elszakadtak egy időre a magyarság egyetemétől, árulókká soha nem váltak, részben azért, mert idejében kijózanodtak s hamar rájöttek a hatalom hamiskodására, vagy pedig azért nem tudtak a tömegek milliói közé idegen elgáncsolásokat ékelni, mert a magyarság roppant ereje kíméletlenül összetörte minden kísérletezésüket s elvette a kedvét attól, hogy a magyarságot a számára mindig barátságtalan és ellenszenves román szellemmel kibékítsék.

Megkönnyítette elszigetelődésüket az is, hogy Erdély tucatjával állíthatta sorompóba az alkalmas, nagytekintélyű és nagymúltú vezetőket, akik nemcsak a magyarság, hanem a románság felé is parancsoló tiszteletet tudtak szerezni s ez a tisztelet nem csupán az egyénnek, hanem az egész magyarságnak szólt.

*

Az erdélyi kisebbségi élet politikai rezgéseit és megnyilatkozásait megismerve azt látjuk, hogy a kezdet letargiájából az utolsó kísérletezésig csaknem azonos nehézségekkel találkoztak, mint mi, délvidékiek. A bukaresti és belgrádi kormányok módszerei azonosak voltak, egyforma forrásból táplálkoztak. A huszonkét év Er-

délyben is olyan volt, mint nálunk, mindennap rohammal kellett elfoglalni egy-egy hadállást, hogy a magyar kultúra, az európai civilizáció, a magyar szellemiség és erő számára elviselhetőbbé tegyék a sok csalódást és keserűséget, amit át kellett élni, hogy valahogyan együtt maradjon a magyarság a hazatérésig.

Az erdélyi magyarság számára a politika elpusztíthatatlan életlehetőséget jelentett s a politika volt az a rugalmas eszköz, amellyel bele tudott világítani kétmillió lélek szellemi és anyagi megnyomorítását célzó mesterkedések sötét boszorkánykonyhájába. Mind egy volt, hogy melyik párt került hatalomra, erdélyi vagy óromániai volt a miniszterelnök, a magyarságot bizalmatlanul fogadták, mert nem voltak kétségei az iránt, hogy Erdély egyszer úgyis elszakad Romániától. Ebben a légkörben pillanatnyi enyhülést, kedvezményeket kiharcolni emberfeletti munka volt. Nemcsak erőt s példás összetartást igényelt, ennél többet, csodálatos türelmet. Mert hányszor évekig tartó munka után, amikor már-már részeredményeknek kellett volna megmutatkozni, jött egy országos vagy kontinentális földrengés s hirtelenében, szívet fájdítóan betemette azt, amit nagy gondnal felépítették. Mennyire ismerjük mi is, délvidéki magyarok a harcnak ezt a meddőségét, elpazarolt férfiévek eredménytelenségét és tehetetlenségét, amelyben csak az nem pusztult el, aki a lélek és a szív lángjainál melegedett. Ez pedig azt súgta, hogy a csapások alatt kell megacélozni, mert ez igazolja, hogy különb, időállóbb és korszerűbb, tehát életrevalóbb emberanyag vagyunk elnyomóinknál. S hogy így volt, azt a történelmi igazságszolgáltatás is bizonyítja, amely jellemünk, magyarságunk,

hitünk és erőnk törése nélkül vízszailesszkegett a régi keretekbe.

*

Szívesen és örömet olvassuk az erdélyi kisebbségi élet könyveit, mert azokban a mi megnyomított életünkkel is találkozunk. Szinte minden oldalon felismerjük bajaink azonosságát, a nehézségek egyforma darabosságát, stílusát s nem tudjuk: a szerbek a románokat, vagy a románok a szerbeket utánozták abban, hogyan kell a kisebbségeket gyötörni, életkedvüket lélekmérgezéssel, erőszakkl és válogatott módszerekkel fokozatosan leszorítani, hogy soha fel ne ébredjenek abból a kényszeralvásból, amelybe 1918-ban kényszerítették őket.

Csuka János

MÁTYÁS FERENC: A FALU KÜLDÖTTJE

Singer és Wolfner kiadás, 1942.

A népies irodalomnak nagy konjunkturája van manapság. A fiatal írók rendszerint népies tárgyú regényekkel próbálkoznak a siker fényéig eljutni. Talán ez okozta azt, hogy idegenkedve és előítéllettel vettem kezembe a könyvet. Kétszer le is tettem olvasás közben, de a harmadik fejezetnél már rabul ejtettek az őszinte sorok, az író tiszta költészete, csodálatosan szép és művészi meseszövése.

Mátyás Ferenc könyve költészet. Finom hangulatremegések sokszínű mozaikképe. Költemény a faluról, merész kiállítás a faluért, nyers igazság ugyanakkor. Vallo-más, amely szívből fakad, álszen-teskedés és melldőngetés nélkül. Egyszerű történet csak, egy le-lenogyerek keserves élete, küzdel-me a faluban, a sárban; viasko-dása önmagával, titkos rőzsze-sedések a borongó és félelmetesen nagy erdőkben, nehéz munkák, hajsza rogyásig, megnemértés, könnyek.

Czira Mária a vajákos asszony, a megpatkolt fekete csikó, Halál András, a vén béresgazda plasztikus figurája, a kis Boróka, Nina néni és a szépnagymama ez mind poézis. Mintha üde, sokszínű virágokat kötnének egycsokorba. A színek elkápráztatják az embert, s a könyv minden sora leköti a figyelmet. Mátyás Ferenc nyelvezete tiszta, stílusa magyaros, meg-látásai érdekesek. Mondanivalója nem újszerű, de ahogy beállítja a dolgokat, ahogy elmeséli a törté-néseket, egyénien hat.

A faluban, a sárba süppedt ta-nyán, az istállóban és a kis cse-lődszobában, szellememberek között él a regény hőse. Ez az élet küz-delmes, nagy harcokkal telik el. Egyszerű szavak hangzanak el egyszerű emberek szájából, de ezek a szavak a szívből bugyan-nak fel és őszinték. Nagy igazsá-gokat mond az író és nagy igaz-ságtalanságokat kiált oda a világ-nak.

A falu életére világít rá ez a könyv. A falu szenvedésére, a szociális elmaradottságra, arra a mélységre amely szinte feneket-len. Az író maga nem keresi a megoldást, de a szereplők, a könyv figurái az ég felé tárják kezüket, minden szavuk kiáltás, minden mozdulatuk a szebb élet napja és fénye felé tör.

Komoly munkát végzett Mátyás Ferenc ezzel a könyvvel, amely legszebb ígéretévé tette a magyar irodalomnak. Sok ilyen könyv kell, hogy a magyar falut és a magyar munkást megértse és olyanak lássák, amilyen valójá-ban.

Illés Sándor

SOMOGYI IMRE: KERTMAGYARORSZÁG FELE

Apostoli lelkületű népi író műve a Magyar Élet kiadásában megjelent „Kertmagyarország fe-lé” c. könyv. Ritkán olvashatunk olyan könyvet, amelynek írója

annyira tisztán és mélyen látja a népi problémákat, mint Somogyi, aki maga is a népből való, a nép, a falu életét éli és — mint könyvében írja — kerékpáron járja az országot, fáradhatatlanul magyarul, oktat, előadásokat tart. Nemcsak elméleti, hanem gyakorlati úton is terjeszti tanításait a népkörében, amelyek minden figyelmet megérdemelnek.

A „Kertmagyarország felé” egész sor olyan ötletet tartalmaz, amelynek megvalósítása feltétlen hasznára válna népünknek. Somogyi — mint sokan mások, akik előtt tisztán állnak népi kérdéseink, — a gazdasági élet átalakulásában látja a népibb Magyarország kialakításának lehetőségét. A példák egész sorával támasztja alá azon állítását, hogy problémánk egy része a rosszirányú gazdálkodásra vezethető vissza. A buza-kukorica termésváltó nem ad életlehetőséget annyi embernek, mint amennyi ugyanazon a földön kifizetődőbb termeléssel az eddiginél magasabb életszínvonalon élhetne. A háború utáni időkben Magyarország nem tudja állani a versenyt mezőgazdasági termelés terén azokkal az államokkal, amelyek gépi erővel hatalmas területeken olcsó termelési költséggel termelhetnek gabonamagvakat és olajosnővényeket és ezért sürgeti, hogy mielőbb térjünk át a kertgazdálkodásra, amellyel nemcsak a mezőgazdasági termelés kifizetődősége fokozható az addigi négy-ötszörösére, hanem a mostanival jóval több munkáskéz is foglalkoztatható. Magyarországnak Somogyi szerint egész Középeurópa konyhakertjévé kellene válnia. Ezt a hasura gazdálkodás révén tartja elérhetőnek. A hasura nádból, gyökényből, vagy más hasonló anyagból készült takaró, amellyel a kertész a koratavaszi és késő-

őszi, valamint a nyári jégverések ellen megvédi a konyhakerti nővényeket. Hasura-gazdálkodással az eddiginél néhány héttel korábban dobhatna piacra primőröket a magyar mezőgazdaság, aminek gazdasági téren felbecsülhetetlen jelentősége lenne. Somogyi néhány gazdatársával több faluban már meghonosította a hasuragazdálkodást és mint könyvében írja, mindenütt a legjobb eredményeket érte el. Igen életrevaló ötletet közöl ezzel kapcsolatban az öntözés olcsó megoldására.

Somogyi a kertgazdálkodás ismertetésével felveti a népi élet egész sor problémáját. Ez érthető is, hiszen a szociális bajok, amelyekből annyi más fakad, a társadalmi osztályok közötti határok, az egyke ugyancsak jó részt a gazdasági kérdésekkel függ össze. Somogyi egyik példáját, amely egyúttal a legjobban igazolja az író állításait, érdemes ideiktatnunk: Délbaranyában, a hírhedt egykés vidéken, Mattyon, a háború után egy grófi birtokon, amelyet addig csak legelőnek használtak, néhány élelmes bácskerteszi származású kertészkező család telepedett le. A bácskertesiek feltörték a legelőt és néhány év alatt az addig hasznavehetetlennek hitt földön virágzó kertgazdálkodást honosítottak meg. Rövidesen már ők látták el az egész környéket konyhakerti veteményekkel és néhány év alatt megvagyonosodtak. Ezen a példán okulva ma már az egész környék kertgazdálkodással foglalkozik nagy eredménnyel.

Somogyi könyvét el kellene olvasnia minden gazdának és mindenkinek, aki a nép problémáival foglalkozik, mindenkinek, aki azt akarja, hogy úri Magyarországból népi Magyarországgá legyünk.

Muhi János

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG IRODALMI ÉS
KULTURÁLIS SZEMLEJE

Szerkeszti: HERCEG JÁNOS

Szerkesztőség: Zombor.

A szerkesztésért és kiadásért felel: **Blazsek Ferenc**, Ujvidék

„Uránia” nyomdai műintézet és kiadóvállalat (tul. Kelemen János), felelős
nyomdavezető Frank József, Ujvidék, II. Rákóczi Ferenc út 50